БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА БАЛКАНИСТИКА С ЦЕНТЪР ПО ТРАКОЛОГИЯ „ПРОФ. АЛЕКСАНДЪР ФОЛ“

Ели Стоянова Филипова

редовен докторант към Центъра по тракология в професионално направление 2.2. История и археология, специалност Стара история и тракология

Автореферат

на дисертационен труд

на тема **„Диетата в Древна Тракия (I хил. пр. Хр.)“**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Научен ръководител: **доц. д-р Румяна Георгиева**

София, 2024

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на заседание на Научния съвет (НС) на Института за балканистика с Център по тракология към Българската академия на науките (ИБЦТ–БАН) от 12 декември 2023 г., Протокол № 17, т. 5.

Дисертацията е с общ обем от 331 страници и се състои от увод, четири глави, заключение, приложение с 1 графика, 12 карти и 2 таблици и списък на използваната литература с 683 заглавия.

Откритото заседание на научното жури за защита на дисертационния труд ще се състои на 10 април 2024 г. от 16:00 часа в ИБЦТ–БАН с адрес ул. „Московска“ № 45, София, съгласно решение на НС на ИБЦТ–БАН от 27 февруари 2024 г., Протокол № 5, т. 3.

Материалите за защита са на разположение на всички интересуващи се в канцеларията на ИБЦТ–БАН на ул. „Московска“ № 45, София.

Председател на научното жури:

доц. д-р Добриела Котова

Рецензенти:

проф. д.н. Валерия Фол

доц. д-р Красимир Ников

Автори на становища:

проф. д.н. Диляна Ботева-Боянова

доц. д-р Румяна Георгиева

доц. д-р Добриела Котова

Съдържание

Увод 04

§1. Обект на изследването 04

§2. Териториален обхват на изследването 04

§3. Хронологически граници на изследването 05

§4. Актуалност на темата 05

§5. Състоянието на разработката на научния проблем 06

§6. Основна цел на изследването 07

§7. Задачи на изследването 07

§8. Терминология 09

§9. Методи на изследване 09

Глава I. Природна среда и стопанство 10

Глава II. Източници на храна ……..... 10

Глава III. Способи и места за приготвяне на храна и напитки …..……..…….... 10

Глава IV. Храна и идентичност. Социокултурни аспекти 11

Заключение 11

Приложения 23

Справка за научните приноси на дисертационния труд 55

Списък на научните публикации по темата на дисертационния труд 56

Увод

§1. Обект на изследването

Обект на изследването е диетата в Древна Тракия през I хил. пр. Хр., което следва да се разбира като обичайно консумираните от населението храни и напитки.

§2. Териториален обхват на изследването

Териториалният обхват на дисертацията не съвпада с условните очертания на Древна Тракия през I хил. пр. Хр., която на моменти достига значителни размери, но под влияние на демографски, политически и други фактори границите ѝ непрекъснато се променят и постепенно се стесняват[1]. Изследването се съсредоточава върху нейното ядро, а именно земите на съвременните България, Североизточна Гърция, Европейска Турция и части от Южна Румъния. Основанието за това решение се крие във факта, че единствено данните за диетата от тези територии неоспоримо могат да бъдат смятани за представителни за тракийско население. Резултатите от различни изследвания, особено лингвистичните[2], показват че тези граници в определен период са били много по-широки и северната граница на Древна Тракия е стигала дори до Карпатите. Източната върви по Западното Черноморие, южната – Егейско и Мраморно море, а западната – басейна на реките Струма и Морава[3]. За дисертацията обаче очертаването на тази територия е необходимо единствено от гледна точка на разграничението на вътрешност–периферия–контактна зона, макар и точните граници да остават дискусионни. Така например траки обитават и Северозападна Мала Азия, както и някои от островите в Егейско море[4]. Изследването няма да разглежда апойкиите по Егейското крайбрежие и Западното Черноморие, като например Аполония Понтика, заради трудно разграничимия тракийски елемент в гръцка среда.

---

[1] Georgieva, R. (2015b). The Environment and Palaeogeographic Changes in Ancient Thrace (First Millennium BC). – *Orpheus* 22, 30.

[2] Янакиева, Св. (2009). *Тракийската хидронимия* (=*Studia Thracica* 12). София: АИ „Марин Дринов“.

[3] Georgieva, The Environment..., 30.

[4] Georgieva, The Environment…, 30; относно дискусията за границите на Тракия, виж Bouzek, J., Graninger, D. (2015). Geography. – In: Valeva, J., Nankov, E. and Graninger, D. (Eds.), *A Companion to Ancient Thrace*. West Sussex: Wiley Blackwell, 12–21

Тук трябва да се отбележи, че навсякъде в текста понятието *Тракия* е използвано именно за означаване на териториите, населявани от траки, а не в смисъла на държавно обединение.

§3. Хронологически граници на изследването

Хронологическият обхват на дисертацията се съсредоточава в годините между 1200–1100 и 1 г. пр. Хр. и приблизително съвпада с периода на желязната епоха на Балканите. Независимо, че преходът между нея и предходната бронзова ера е изключително плавен и понякога трудно уловим в обектите, изборът на началната дата на изследването е свързан с факта, че именно това е времето, в което се избистрят идеите, които ще могат да бъдат видени след това през цялото I хил. пр. Хр. Решението изследването да не излиза извън рамките на хилядолетието се дължи на големите промени, настъпващи в региона при разширяването на Римската империя и които започват да се усещат още в края на периода. Те се изразяват в нововъдения в начините на снабдяване със суровините и дистрибуцията на храни и продукти – централизирани и от имперски тип. Не без значение е и приливът на ново население, което допълнително би затруднило изследването на местната диета, усложнено и без това от все по-трудно различимия тракийски елемент.

§4. Актуалност на темата

Темата за древните диети е актуална и провокира силен интерес през последните години. Организират се все повече международни специализирани семинари и конференции, посветени на храната и храненето на античните общества. Голям е и броят на издадените енциклопедии, сборници и публикации със същата проблематика. На фона на множеството модерни изследвания за начина на хранене на гърците, римляните, египтяните и други народи в западната литература, диетата на траките остава в периферията на научния интерес. Настоящият текст отговаря на необходимостта от самостоятелно съвременно изследване по темата за храната, обединяващо разнородната изворова база.

§5. Състоянието на разработката на научния проблем

През 1999 г. Р. Георгиева публикува първото целенасочено изследване по проблемите на тракийската диета *Храна и хранене (края на II–I хилядолетия пр.н.е)*[5]. Стъпвайки на по-ранните изследвания, посветени на етнологията на траките[6], в него тя за първи път насочва фокуса конкретно към храната, привличайки не само текстове, които допреди това са интерпретирани изцяло във връзка с политически, социални и религиозни проблеми на тракологията, но също така включва интердисциплинарните анализи към методологията на този тип изследвания. През последните години благодарение на работата на археоботаниците Цв. Попова, Е. Маринова, И. Христова, С. Тонков и S. Valamoti и археозоолозите З. Боев, Г. Рибаров и Л. Нинов базата данни непрестанно нараства, което позволява извеждането на заключения не само за това дали даден продукт е присъствал на тракийската трапеза, но също така да бъде отчетена хронологията на неговата поява или изчезване, съществуването на регионални различия и предпочитания и стопански стратегии. Освен публикуването на резултатите от анализа на отделни обекти излизат и обобщаващи изследвания[7].

Проучванията, посветени конкретно на диетата в Древна Тракия, не са много на брой. В редица знакови за изследванията на тракийската древност публикации обаче са засегнати свързани с нея проблеми като ежедневния живот на населението, земеделието, животновъдството и търговията. В своята студия върху бита на старите траки, Г. Кацаров обединява текстовете на античните автори, обсъждайки и производството на жито, винарството и пивоварството[8]. Същите теми разглежда и Г. Михаилов шестдесет години по-късно, когато освен писмените извори, науката вече борави и със значително повече археологически и епиграфски материал[9]. Той разглежда по-подробно и природната среда, флората и фауната на Тракия[10].

---

[5] Георгиева, Р. (1999а). Храна и хранене (края на II–I хил.пр.н.е). – В: Георгиева, Р., Спиридонов, Т., Рехо, М. (ред.), *Етнология на траките*. София, 71–111.

[6] Кацаров, Г. (1913). *Битът на старите траки според класическите писатели*. София; Михаилов, Г. (1972). *Траките*. София; Венедиков, Ив. (1981). Земеделието при траките. – Във: Венедиков, Ив (съст.), *Развитие на земеделието по българските земи*. София, 31–117.

[7] Попова, Цв. (2009). Палеоботаничен каталог на местоположения и проучени растителни останки на територията на България (1980-2008) – *Интердисциплинарни изследвания* XX–XXI, 71–165. Попова, Цв. (2018а). Растителни останки от светилища и некрополи. – *Интердисциплинарни изследвания* 25, 39–62.

[8] Кацаров, *Битът на старите траки...*, 18, 19.

[9] Михаилов, *Траките...*, 127, 128.

[10] Пак там, 39–45.

Изследвайки тракийското земеделие и животновъдство, И. Венедиков пише и за приготвянето на хляб и каши, вино и бира[11].

Лингвистичните проучвания на В. Георгиев[12] и Д. Дечев[13] разкриват не малко на брой глоси, свързани с флората и фауната на Тракия, храната и кулинарията.

Задълбочените изследвания върху функционалните характеристики и развитието на съдовете за съхранение, готвене и трапезните форми за поднасяне и консумация на ястия и напитки на М. Чичикова, Д. П. Димитров, Р. Георгиева, Кр. Ников, В. Ханджийска, Т. Стоянов, А. Божкова, Ч. Цочев, Г. Нехризов и много други, предоставят нова информация за търговските пътища за внос на храни, културни влияния, включително и кулинарни, вкусови предпочитания и трапезен етикет.

§6. Основна цел на изследването

Основната цел на дисертацията е да представи спецификите на тракийската диета, разгледана като система, обединяваща различни компоненти: условията за придобиване на суровините, източниците на храна, средствата за тяхното набавяне, местата и уредите за готвене, етапите на подготовка до крайния продукт, готов за консумация и неговата употреба като храна и средство за общуване и отправяне на внушения, както и социално-икономическата му обусловеност.

§7. Задачи на изследването

Задачите, които си поставя изследването, са свързани с проследяване на отделните фактори, влияещи върху избора на диета.

- Да се разгледат климатичните условия в различните части на Тракия, предопределящи естеството на отглежданите растителни видове.
- Да се разгледат източниците на храна с оглед появата им на Балканите, тяхната широка или регионална разпространеност, пътят им до трапезата на

[11] Венедиков, Земеделието..., 31–117.

[12] Георгиев, В. (1957). *Тракийският език*. София.

[13] Дечев, Д. (1952). *Характеристика на тракийския език*. София; Detschew, D. (1957). *Die thrakischen Sprachreste*. Wien.

населението, наличието или липсата на прекъсване в разпространението им в определени периоди.

- Да се изследва възможният поминък на населението по региони и до колко съществен е той по отношение на естеството на консумираната храна.

- Да бъде направен анализ на промените в асортимента от храни, ако и където данните позволяват, които биха могли да се дължат на климатични изменения или културни и технологични иновации.

- Да бъде изследвана възможността за връзка между диетата и социалната диференциация и достъп на населението до определени продукти, възприемани като стоки на лукса.

- Да се проследи кои са отделните категории източници на храна и кога навлизат в Тракия, дали стратегиите за тяхното отглеждане са наследени от по-ранните периоди или са нововъведение от I хил. пр. Хр.

- Да бъдат представени изцяло писмените извори, които свързват определени фаунистични и флористични видове с Тракия.

- Да бъде обърнато внимание на характеристиките на отделни културни растения, което да разкрие дали включването им в диетата на населението се дължи на местно земеделие или търговска инициатива.

- Да бъдат разгледани процесите на обработка на суровините.

- Да бъдат представени местата, съоръженията и съдовете за съхранение на суровините.

- Да бъдат изследвани местата, съоръженията, уредите и съдовете за топлинна обработка на храната.

- Да бъде отчетена степента на развитие на производствата, свързани с храните. Дали те са разгърнати в по-голям мащаб или са затворени в рамките на дома, предназначени да обслужват единствено нуждите на отделните домакинства.

- Да бъдат проследени онези храни, които имат устойчиво присъствие в ежедневието на населението.

- Да се потърсят данни за храната, консумирана при специални поводи, като религиозни и светски празници, погребения и помени.

- Да бъдат привлечени доказателства, предполагащи съществуването на трапезен етикет.

- Тракийската кухня да бъде разгледана в сравнителен контекст.

§8. Терминология

Използваната терминология включва понятия от научния апарат на различни дисциплини – история, археология, археоботаника, археозоология и антропология. Специално внимание трябва да бъде обърнато на термина *диета*, заявен още в заглавието на настоящото изследване, който не трябва да се разбира по начина, по който е възприеман в популярната култура, като придържане към определен хранителен режим по медицинско предписание или индивидуално решение, нито в гръцкия смисъл на δίαιτα като начин на живот. В дисертацията той е използван за означаване на обичайно консумираните от населението храни и напитки. Широката употреба на термина в научния апарат на съвременните проучвания, посветени на храненето в Античността[14], е потвърждение за неговата уместност и в контекста на Тракия.

§9. Методи на изследване

Основен за работата е интердисциплинарният метод. Привлечени са основно данните, получени от археозоологическите и археоботаничните проучвания, антропологията, химичните изследвания, изотопния анализ, който използва данните от човешките скелети, както и информацията, извлечена от инструментите и съоръженията, свързани с приготвянето на храната. От аналитичните методи, приложени в работата, основен акцент е поставен върху сравнителния метод, използван при съчетаването на сведенията от писмените извори с резултатите от интердисциплинарните изследвания, дори и това на моменти да поражда противоречия.

[14] Erdkamp, P., Holleran C. (2019). The Routledge Handbook of Diet and Nutrition in the Roman World. Routledge Taylor & Francis Group; Voutsaki, S., Valamoti, S. M. (2013). *Diet Economy and Society in the Ancient Greek World: Towards a Better Integration of Archaeology and Science: Proceedings of the International Conference Held at the Netherlands Institute at Athens on 22-24 March 2010*. Peeters.

Статистическият метод е включен при съпоставянето на отделните категории храни за определяне на степента на участието им в диетата на населението. За визуалното представяне на събрания материал е приложен картографски метод.

Глава I. Природна среда и стопанство

Първа глава служи на изследването като своеобразно въведение в проблематиката за храната. Тя представя природните условия в Тракия като предопределящ фактор при създаването на диетата. Климатичните промени в региона са обсъдени от гледна точка на влиянието им върху поведението и миграционните модели на животинските видове и растителните култури. По региони са разгледани агрозоните на Тракия и техният стопански календар. Обсъден е приносът на търговията при внасянето на представители на флората и фаунистичния свят, непознати допреди това на Балканите или такива, които поради особеностите на местния климат, не могат да бъдат отглеждани.

Глава II. Източници на храна

Във втора глава поотделно са разгледани отделните източници на храна – житни и бобови растения, зеленчуци, плодове, ядки и семена, домашни животни и птици, дивеч, риба и мекотели, мляко, подправки, овкусители и добавки. Представени са единствено суровините, за чието присъствие в Тракия съществуват сигурни доказателства – писмени сведения и интердисциплинарни анализи, като положително бъдещите изследвания ще обогатят този арсенал.

Глава III. Способи и места за приготвяне на храна и напитки

В трета глава, посветена на способите и местата за приготвяне на храна и напитки, е потърсено мястото на инструментите и съоръженията за първична обработка на суровините в селищното пространство от гледна точка на възможността за съществуването на споделени пространства със стопански функции. Разгледани са съдовете за съхранение, техните характеристики и евентуалните продукти (първични и вторични), които са депозирани в тях. Предложени са и евентуалните места на

складовите съоръжения в и извън населеното място. Представени са уредите и съдове за топлинно приготвяне на храните и тяхното навлизане в Тракия, което може би е обвързано с възприемането на нови кулинарни рецепти. Съществуването на мобилни готварски приспособления е осмислено и през възможността за съществуване на алтернативни пространства за готвене, различни от кухненския кът в жилищното пространство. Разгледана е и продукцията на храни и напитки и какво разкрива тя за производствения потенциал на Тракия.

Глава IV. Храна и идентичност. Социокултурни аспекти

Четвърта глава се занимава с храната и връзката ѝ с идентичността – нейното осмисляне като средство за разграничаване, но и като възможност за приобщаване. Представени са основните ястия и напитки, поднасяни на тракийската трапеза. Съществуването на трапезен етикет е потърсено в податките за следване на определени правила при организацията на празнични събития. Разгледани са разликите в подредбата на масата и използваните съдове в ежедневието и при специални поводи. Проследени са спецификите на празничната и обредна храна по време на аристократични пиршества, погребални практики и религиозни ритуали. Обърнато е внимание и на специалните хранителни режими, за които съществуват сведения в писмените извори. Накрая тракийската кухня е представена в сравнителен контекст, като са посочени основните влияния, играещи ключова роля във формирането на нейната същност и индивидуалност.

Заключение

При съпоставянето на писмените извори с мултидисциплинарните анализи – археологични, археоботанични, археозоологични, химични и антропологични, може да бъде изведено заключението, че диетата в Древна Тракия през I хил. пр. Хр. е *omnivorous* и включва както консумацията на растителна, така и на животинска храна. Освен разнородна, тя е и доказано балансирана или поне това демонстрират човешките останки, по които се идентифицират единични случаи на изменения, вследствие от недохранване или недостиг на полезни вещества.

Важен фактор по отношение на избора на храна в Тракия е климатът. Благоприятен за едни флористични и фаунистични видове и неприемлив за други, той е основата за оформянето на специфичната диета. Но тъй като тракийските земи се намират на границата на две големи климатични системи, а цялата площ е разделена на пет вътрешни зона (Карта № 1), се оказва, че съществуват и локални микроклимати със свои собствени специфики. През I хил. пр. Хр. Тракия изпитва влиянието на някои общопланетарни тенденции. На фона на мащабните миграционни вълни и етнически разместванията в Средиземноморието и Централна Европа след турбулентната 1200 г. пр. Хр. обаче в тракийските земи се наблюдава приемственост между селищата от късната бронзова и ранната желязна епоха. По-осезаеми промени се отчитат след 850 г. пр. Хр., когато климатът става по-влажен и температурите през летните месеци намаляват. Постоянното увеличаване на интензивността на прочистването на горите, започнало още с началото на желязната епоха, е продиктувано и от нуждата от дърва за отопление, но също така за строителство, търговия с дървен материал, необходимостта от повече обработваеми полета и пасища. През следващите няколко века до ок. 300 г. пр. Хр. климатът не се променя драстично, изразявайки се във висока влажност на въздуха, студени северни ветрове през зимата и дълбоки снегове, не само във вътрешността на Тракия, но и в по-южните райони. При все това данните от писмените извори за зимни температури на юг, падащи до -10°C, по-скоро отразяват екстремни стойности и климатични рекорди.

Към края на хилядолетието започва затопляне, което обаче не е отразено в текстовете на съвременните на периода автори. Те вероятно разчитат на по-стари формулировки за климата в региона, приеман за значително по-студен, отколкото е всъщност. Резултатите от поленовите анализи обаче ясно показват покачване на температурите с около 0,5° в сравнение с тези от около 500 г. пр. Хр., което се потвърждава и от археоботаничните изследвания, отчитащи завръщането на топлолюбиви представители на флората.

Въпреки сведенията за отрицателни температурни рекорди в определени години, климатът на Тракия през цялото I хил. пр. Хр. и особено при започналото затопляне след IV в. пр. Хр., благоприятства развитието на успешно земеделие и животновъдство. Интердисциплинарните изследвания отчитат значителна интензивност и разширяване на районите с обезлесяване и наличие на по-големи обработваеми площи и пасища спрямо предходните епохи.

Въз основа на климатичните особености на отделните части на Тракия се очертават няколко агроекологични зони – умереноконтинентална, северна западночерноморска, преходно-континентална, планинска, континентално-средиземноморска, южна западночерноморска и средиземноморска. При всяка от тях се отчитат различни стопански стратегии, като например специфичното торене на почвата с бакла в континентално-средиземноморската агрозона, кръстосването на домашно говедо и див тур за получаване на по-едра порода в преходноконтиненталната или отглеждането на две категории коне – транспортни/товарни и елитна група в умереноконтиненталната.

Агрокалендарът на Тракия включва четири сезона. За тракийския земеделец селскостопанската година започва през есента с гроздобера и завършва през лятото с жътвата. Инструментариумът не е богат, но включва някои основни оръдия като рало, което претърпява еволюционно развитие след IV в. пр. Хр. с добавянето на метален накрайник, мотика, тесла, търнокоп, косери, малки ножчета, сърпове (с гладко и с назъбено острие), пръчки/вили за вършитбата, копраля, дикани и ножици за стригане на животните (Карта № 9).

По-големите собственици на земи и стада в Тракия използват различни форми на труд, от които робският има ограничена употреба, като по-скоро е прилагана някаква форма на изполичарство. Тракийският земеделец е свободен човек, който в случаите, когато владетелят се нуждае от средства за военни кампании или други инициативи, е облаган с данъци, представляващи лимитирано количество от продукцията на стопанството му. Физическото натоварване, оставило своите следи по останките и на двата пола, потвърждава гръко-римските източници, според които жените също са заети с обработването на земята, прибирането на зърното и отглеждането на добитъка, особено в периодите, когато не им остава друг избор, поради военни кампании и рекрутирането на мъжете в армията.

Търговията с хранителни продукти в Тракия през I хил. пр. Хр. представлява функция на земеделието, скотовъдството, лова и риболова и се появява там, където те изпитват затруднения или не успяват да отговорят на потребителските нужди на населението. Част от вносните стоки като виното и зехтина могат да се окачествят като масови продукти, които при все че са транспортирани отдалече, имат ежедневно присъствие не само в менюто на елита, но и на обикновеното население. По пътя на

търговията през I хил. пр. Хр. в Тракия навлизат нови стопански животни и растителни видове, като домашната гъска и кокошка в началото на периода и соргото и краставицата през елинистическата епоха. Затоплянето на климата след IV в. пр. Хр. улеснява адаптирането към местните условия на привнесените средиземноморски растения. Тракийската аристокрация има афинитет към луксозните вносни стоки, включващи смолни вина и южни ядки като шамфъстък и пиния. Ценен импорт е и солта, използвана при консервирането на различни продукти. Макар че според античните автори тракийските земи са източник на зърно, мед, восък, осолена риба и добитък, износът на подобни стоки е с непостоянен характер, инициран при получаване на излишъци, като в определени години същите суровини, които допреди това да били изнасяни, се превръщат в обект на внос.

Водеща роля в земеделието имат житните растения, от които населението приготвя различни хлебни изделия (Карта № 2, 2.2). През I хил. пр. Хр. са отглеждани както древните култури спелта [*Triticum spelta*], еднозърнест и двузърнест лимец [*Triticum monococcum et dicoccum*], така и ненадминатата в кулинарно отношение хлебна пшеница [*Triticum aestivum/durum Shiem.*], а също така ечемик [*Hordeum vulgare var.vulgare L.*], просо [Panicum miliaceum], ръж [*Secale cereale*], овес [*Avena sativa*] и сорго [*Sorghum vulgare*]. Бобовите растения са представени от леща [*Lens culinaris var. Microsperma, medik.*], уров [*Vicia Ervilia Willd*], грах [*Pisum sativum*], бакла [*Vicia faba*] и нахут [*Cicer arietinum L.*], както секирче [*Lathyrus sativus*] и глушина [*Vicia sp.*], по-често употребявани за изхранване на добитъка вместо като човешка храна (Карта № 3). От местната околност са събирани някои зеленолистни зеленчуци (Карта № 4), като киселец [*Rumex sanguineus Friv/acetosella*], къдрав лапад [*Rumex crispus L.*], бяла лобода [*Chenopodium album L.*], коприва [*Urtica dioica*], както и тиквовото растение колоцинт/див пъпеш [*Citrullus colocynthis*]. Евентуално целенасочено са отглеждани кореноплодните целина [*Apium sp.*], ряпа [Raphanus sp.], чесън [*Allium sativum*], лук [*Allium cepa*], както и привнесената през елинистическата епоха краставица [*Cucumis sativus L.*]. Възможен лов на трюфел [*Tuber*] дават сведенията за растението ἴτον. Макар и един от малкото източници на захари в Античността, плодовече не са твърде популярни в Тракия, с изключение на гроздето [*Vitis vinifera L.*]. Овощията са рядкост (Карта № 5), представени от ябълка [*Malus domestica*], круша [*Pyrus communis L.*] и слива [*Prunus sp.*]. Събирани са диви череши [*Prunus avium L.*], вишни [*Prunus serasus L.*], малини [Rubus idaeus L.], къпини [Rubus fruticosu], шипка [*Rosa canina L.*], бъз

[*Sambucus sp.*], черен бъз [*Sambucus nigra*], бъзак [*Sambucus ebulus*], обикновен глог [*Crataegus monogyna Jacq.*] и дрян [*Cornus mas*]. Потенциално отглеждане на топлолюбивите видове смокиня [*Ficus carica L.*] и маслина [*Olea europaea*] може да се предположи за най-южните тракийски територии, но по-скоро тези растения са донасяни по търговски път. Данните за внос на нар [*Punica granatum*] не са напълно надеждни, но не бива да бъдат пренебрегвани. Ядките, които са събирани от околностите на селищата включват орехи [*Juglans regia L.*], жълъди [*Quercus sp.*], кестен [*Castanea sativa*], лешник/леска [*Corylus avellana*], воден орех [*Trapa natans L.*] и евентуално бадем [*Prunus amygdalus*], освен ако откриването му в обектите не се дължи на внос. Постижение на търговията са шамфъстъкът [*Pistacia vera L.*] и пинията [*Pinus pinea L.*].

Източник на храна за населението са и отглежданите повсеместно животни (Карта № 6). Наблюдението върху стопанските стратегии на отделните агрозони отчита предпочитание в отделни региони към свинята [*Sus domestica L.*] а в други към говедото [*Bos Taurus L.*], следвани от овцата [*Ovis aries L.*] и козата [*Capra hircus L.*]. Въз основа на наличния достъпен анализ могат да се отчетат разлики и по отношение на функцията им по места. Така например на юг от Стара планина едрият рогат добитък е отглеждан преимуществено, за да бъде помощник в тежката земеделска работа, докато на север е сред основните източници на месни продукти за населението. Домашните птици, макар и малко, са представени от кокошка [*Gallus gallus domestica*] и гъска [*Anser anser domestica*]. Конят [*Equus ferus caballus*] е използван като работно животно и евентуално на североизток от р. Дунав за млекодобив. Увеличеният брой на костите от кучета [*Canis lupus familiari*] е свързан с включването им в различни дейности от живота на населението, в редки случаи и като източник на храна.

Менюто на населението е разнообразявано и от дивечово месо. В отделните обекти стойностите на костите на дивите животни варират между 10 и 30% от общия брой на фаунистични видове (Карта № 7). Най-предпочитано е глиганското месо [*Sus scrofa L.*], чиито вкусови качества много напомнят тези на домашната свиня. От едрия дивеч са ловувани също така диво говедо [*Bos primigenius Boj.*], европейски бизон/зубър [*Bison bonasus*], благороден елен [*Cervus elaphus L.*], сърна [*Capreolus capreolus L.*], елен лопатар [*Dama dama L.*] и дори мечка [*Ursus arctos L.*]. От дребните представители на фауната се откриват най-вече зайци [*Lepus europaeus*] и по-рядко бобър [*Castor fiber L.*], язовец [*Meles meles L.*] и сухоземната костенурка [*Testudines*]. На

практикуваното в Тракия соколарството вероятно се дължат останките от дива гъска [*Anser anser*], зеленоглава дива патица [*Anas plathyrhynchos*], дива сива патица [*Anas strepera*] и лятно бърне [*Spatula querquedula*]. Сред по-екзотичните представители на орнитологичния свят са жеравът [*Grus grus*], фазанът [*Phasianus*] и дроплата [*Otis tarda*].

Наличните археологически доказателства не позволяват да се определи интензитета на практикуване на риболов в Тракия, но може да се предположи, че в обектите в близост до водни басейни, той е по-интензивен (Карта № 8). Макар че Аристотел съобщава за няколко вида стадни риби, които влизат в Черно море, не съществуват обективни доказателства, че траките познават миграционните модели на тези риби, или че ги ловуват. Същата констатация трябва да бъде направена и за омарите [*Homarus gammarus*] в района на Хелеспонта и Тасос и лангустите [*Scyllarus arctus*] около Сигейон и Атон. Наблюденията показват по-скоро предпочитание към речните видове, сред които шаран, бяла риба, чига, сом и евентуално змиорка [*Anguilla vulgaris*], както и няколко различни вида миди – Овална речна/бисерна, Перловица и Обикновена беззъбка. Риболовът е от непостоянен характер и е практикуван там, където в близост има по-голям водоизточник. Градинските охлюви [*Helix pomatia*] също са част от случайното събирачество на населението.

Важна суровина в Тракия, от която се приготвят различни високо ценени в древността изделия, е прясното мляко. В южните региони млеконадоят включва кравите, овцете и козите, докато на север от Стара планина предимно дребният рогат добитък, а според писмените извори и кобилата.

Овкусяването на храната разчита на няколко основни продукта –универсалният подсладител медът, ценната сол, използвана при консервирането на месото и рибата, зехтинът, който освен в кулинарията, има интересни приложения в лова, оцетът като подправка, консервант и средство за втасване на хляба и над 20 вида билки, които античните текстове и археоботаничните изследвания дават.

Тракийската кулинария използва различни техники и съоръжения при обработката на суровините и последващото приготвяне на храната. Специални площадки са изграждани за сушене на зърно и плодове. При първичната обработка на суровините са употребявани различни дребни инструменти, като ножчета, чукалки, трошачки, приспособления за очистване на кожата на животните, метални ножове за накълцване,

мортарии, а вероятно и пособия, изработени от дърво. Всяко домакинство разполага с ръчна мелница за зърно – седловидна, наследена като форма от предходните праисторически епохи или от „олинтски тип“, които се появяват през елинистическата епоха в Тракия.

Голямо разнообразие от съдове и съоръжения са използвани за съхранение на продоволствията. Съдовете-хранилища, в които са складирани различни хранителни продукти, но най-често житни растения, обслужват ежедневните кухненски нужди, докато в големите питоси са затваряни суровините, чието ползване не изисква ежедневен достъп. Гръцките транспортни амфори, използвани като амбалаж при вноса на вино и зехтин, са преупотребявани за складиране на различни стоки, включително риба и миди. Тракийското население изгражда големи подземни съоръжения – сироси, в които зърното и луковичните зеленчуци са съхранявани с години. Различни наземни конструкции – навеси, специално обособени помещения в жилищата или отделни постройки, както и подземни съоръжения, вкопани под нивото на дома, са организирани в селищата със складови функции.

Стационарното домашно огнище е ядрото около което са организирани всички кухненски дейности. Освен традиционните, изграждани в пространствата, интерпретирани като жилищни, съществуват и такива, които обслужват нуждите на „външни летни кухни“. В тясна връзка особено с достенните огнища са пещите, чиято функция е както готварска, така и отоплителна.

Интересна особеност на тракийската кулинария са разнообразието от преносими съоръжения за готвене – жарници, пирауноси, главнярници, различни глинени поставки и подници, които освен в кухненския кът на жилищното пространство, са използвани и при готвенето на открито. Някои от тях се свързват с изпълнението на конкретни рецепти, без това да са единствените гозби, които са им приписвани, като подниците, в които е изпичан хляб или пирауносите, които идват на Балканите вероятно с готовата технология за задушаване на просо.

Съдовете, в които са забърквани различни ястия, се свеждат до няколко основни форми. Глиненото гърне е универсалното приспособление на I хил. пр. Хр., с което, за да не претърпи почти никакви промени през цялата желязна епоха, изглежда са постигани желаните гастрономични резултати. За приготвянето на хляба и поставянето

му в пещта са използвани големи керамични тави. На метални шишове, а вероятно и дървени, са изпичани късове месо чрез закрепване към временни стойки или андирони.

Всевъзможни функции, включително кулинарни, са приписвани на съдовете със специфични отвори по повърхността на тялото, т.нар. цедки. Тяхната употреба е от измиване на плодовете и зеленчуците, през филтрирането на вино и бира, опушване на кошерите с пчели и извличане на меден восък до производството на сирене във формите, подобни на купи с оребряване от вътрешната страна.

Като помощни уреди са употребявани различни дребни пособия от дърво или метал. Това са специални лопатки за огнищата и пещите, черпаци, шпатули и по-големи лъжици за разбъркване и сипване на храната.

В Тракия съществуват както традиционни кухненски кътове, организирани около стационарното домашно огнище, така и „мобилни“, в които готвенето става на открито.

Етапът от приготвянето на храната, свързан с нейната термична обработка, се свежда до конвенционалните подходи като варене, задушаване и печене. Най-предпочитаният метод на готвене в Тракия през I хил. пр. Хр. е сваряването на храната, който е ползван за постигане на често консумираните течни и полутечни гозби. Удобство при задушаването на бавен огън на ястията дават пирауносите, преносимите огнища и поставки, функциониращи с дървени въглища. Технологията на печене ползва както директното излагане на огън, така и употребата на нагорещени въглени. Изкуството при приготвянето на храната включва и съчетаването на отделните методи – сваряване и последващо изпичане или леко запичане, а след това задушаване в съд.

Запазването на суровините за максимален период от време не винаги се изразява в простото им складиране в хранилища, питоси и подземни ями, а ползва и по-сложни технологии. Млякото е съхранявано под формата на сирене, а от гроздето е получавано вино. Използвани са похвати като осоляване, опушване и поставяне в марината.

Производството на хранителни продукти, като хляб, млечни изделия, вино и бира в Тракия през I хил. пр. Хр. е в категорията на домашните дейности. Засега няма доказателства за централизирани инициативи от по-голям мащаб, имащи за цел износ на стоки. Единственото, което може да се предположи, е индивидуалното предлагане на продукцията от нейния производител на местните пазари.

Макар че към момента възстановяването на кулинарни рецепти от Тракия е непосилно за науката поради липсата на записани по-конкретни предписания за готвене, анализът на някои писмени сведения, археоботаничния, археозоологичния и лингвистичния материал предлагат няколко основни категории храни – най-малко 10 вида хляб и кашообразни изделия, чорби от бобови растения (леща, уров, секирче, бакла, грах, нахут), сирене, масло, „кисело“ мляко, печено месо, месни бульони, както и местни и вносни бели и червени вина, бира от ечемик, ръж и просо.

Информацията за тракийския трапезен етикет се извлича главно от писмените сведения за елита и фигуралните сцени от богатите гробници. Ежедневието на обикновеното население, не само в Тракия, но и в целия античен свят, рядко е обект на интерес от страна на древните автори и по този начин остава скрито за съвременната наука. Това население често е принудено да организира в едно помещение пространството за хранене, готвене и спане. Дървени табли изпълняват функцията на маси, сламена постеля е използвана за сядане, ястията са семпли и не предлагат разнообразие, а напитките са консумирани в чаши, направени от рог и дърво. В богатите тракийски домове храната и напитките са поднасяни върху трикраки дървени маси и метални подноси, снабдени с черпаци, цедки и кани за разливане на виното. Разполагането в кръг/полукръг върху дифроси или столове по време на хранене е собствено тракийска традиция и етноразграничителен белег поне до елинистическата епоха, когато част от елита възприема и маниера на излягане върху клине по време на хранене. Печеното месо, хлябът, плодовете и зеленчуците са консумирани директно от масичките, без да бъдат ползвани междинни форми, докато за полутечните и течни ястия са употребявани купи и паници. Индивидуалната трапеза е привилегия на елита, докато обикновеното население ползва общи съдове, което е подсказано и от размерите на някои керамични купи и паници. Споделената консумация касае не само храната, но и напитките, като колективното пиене на бира със сламки от общ съд. Дневният режим включва две или три хранения през деня, в зависимост от традициите на отделните региони, като през зимния период последното ядене за деня е не по-късно от 17:30–18:00 часа.

Сервизът за пиене от началото на ранната желязна епоха в Тракия наследява част от формите, изработени от глина, на предходния къснобронзов период, като с малки изменения във външния вид, той е използвани през цялата ранна желязна епоха до около VI в. пр. Хр. По същото време, след установяване на трако-гръцките

отношения, нови съдове навлизат по търговски път, първоначално депозирани в гробните комплекси, а едва по-късно употребявани пълноценно и в бита. През класическата епоха вносът и имитацията на чужди форми значително обогатява репертоара на сервизите за пиене. Елитът разполага най-малко с два комплекта. Единият – предназначен за ежедневна употреба, изработен от по-евтини материали. Другият – представителен, предвиден за специални събития, състоящ се от импортна рисувана керамика и метални съдове (хидрии, ситули, кани, фиали и ритони), включително от благородни метали. Възпроизвеждането на някои вносни форми, като ритони и фиали, както от глина, така и от бронз, сребро и злато, вероятно е индикация за ползването им от различни социални групи на обществото, представители на аристокрацията и на обикновеното население. Употребата на гръцки съдове обаче не е основание да се смята, че в Тракия е организиран симпозиум „по елински образец“. Опровергават го писмените сведения, в които изрично се подчертава, че траките пият несмесено вино.

Аристократични пиршества са организирани по различни поводи в Тракия – сватби, официални прояви, политически и военни съюзи, уреждане на патронатни взаимоотношения. Домакинът е централна фигура в няколкочасовите пищни угощения – той посреща гостите и ги настанява, като до себе си поставя най-важните, следи за степента на готовност на ястията, разчупва храната и я споделя със сътрапезниците си, подчертавайки собствеността на трапезата. С изключение на случаите на високопоставен гост, наздравиците се вдигат в негова чест, той извършва специалните ритуали и дори пръв повежда танците след края на официалната част. Разглеждането на отделните епизоди на аристократични пиршества ги разкрива като структурирани събития, вместо обичайната представа като тържества на хаоса. Отделните етапи са ясно разграничими, дори и при спорния момент с поднасянето на храната и напитките и въпроса за това дали те да едновременни или последователни. Уверено може да се твърди, че алкохолните течности се сервират след като гостите са приключили да се хранят и се дава време на всички първо да се насладят напитката, а след това да пристъпят към наздравиците.

Разликите между празничната и обредна храна в Тракия са трудно уловими. Видът на храната, поднасяна в погребален контекст, е предопределен от естеството на това събитие, разглеждано като мероприятие с обществен характер. Сервирани са месни ястия. Свинско, говеждо, овче, козе и птиче месо са изпичани на големи късове.

Най-хубавата част, с най-много месо, е отделяна за покойника. За погребението са приготвяни също хляб и кашообразни смеси. Виното е устойчив елемент на погребалните обреди – оставяно в амфори за починалия и консумирано на място от присъстващите. Месото и виното са част и от поменалните обреди. След консумация на ястията, поднасяни в купи и паници, съдовете са оставяни на място. Липсата на следи от угощение при по-бедните гробни комплекси в Тракия може да се обясни с факта, че погребенията на представителите на обикновеното население нямат обществен характер.

Празничният календар в Тракия включва различни дати, малко от които са известни благодарение на писмените сведения. Интердисциплинарните изследвания допринасят в тази посока, отчитайки обредни действия в началото на месец май в Бабяк, включващи агнета, заклани на възраст около три месеца и септемврийско-октомврийски есенни ритуали в светилището от елинистическата епоха при с. Крепост.

Известна е и приблизителната дата на Бендидиите в Гърция в края на май – началото на юни. Един елемент от разказа на Платон за първата година от честванията на нововъденето тракийско божество в Пирея дава основание за размисъл по отношение сходството между празничната трапеза, на която Сократ е поканен в дома на Полемарх, и тракийските пиршества, на които гостите седят върху дифроси, разположени в кръг.

Липсват писмени сведения относно естеството на храната по време на честванията на Бендида в Тракия и дали и те включват жертването на свиня и зрелищни хекатомби като тези в Пирея. В тракийска среда големи празници от подобен тип са провеждани в Кабиле в светилището на Кибела (по-късно Артемида), което функционира през цялото I хил. пр. Хр. Поднасяни са частите на различни домашни и диви животни, като са подбирани тези с най-много месо. Това значително отличава Тракия от Гърция, където за боговете е изгаряна единствено бедрената кост, обвита в мас.

Растителната храна също е част от ритуалите в Тракия през I хил. пр. Хр. С подобни практики се свързват орнаментираните глинобитни съоръжения есхари, а една странна тенденция, която се наблюдава в светилищните комплекси, с преобладаване на еднозърнест и двузърнест лимец във време, когато хлебната пшеница е вече масово разпространена, може да се обясни с почитта към „най-древното зърно“.

Някои по-особени практики в Тракия, вместо да включват храната, изискват нейното изключване. Специалното предписание, съобщено от Псевдо-Плутарх, за прием единствено на „деметрина“, т.е. растителна храна, преди извършването на определен ритуал дава основание да се предположи че в Тракия е упражняван пост. Практикуваните през I хил. пр. Хр. специфични хранителни режими биха могли да се свържат също така с военното съсловие и с някои малки затворени общности.

Разглеждането на тракийската кухня в сравнителен контекст позволява ясно да се видят импулсите на влияние най-вече от юг и гръцкия свят, но също така от Македония, Мала Азия (Фригия) и Беломорието, както и контактната зона със скитските племена на североизток. Контактите със съседни и по-далечни цивилизации обогатяват асортимента, но не променят радикално традиционната тракийска кухня и нейната индивидуалност, построена върху комбинирането на няколко основни групи храни – хлебни и бобови изделия, млечни производни, при определени поводи – месни продукти и по възможност – вино и бира.

Приложения

Графика № 1 *Промените в климата в глобален мащаб*

Карта № 1 *Климатични влияния*

Карта № 2 *Житни растения*

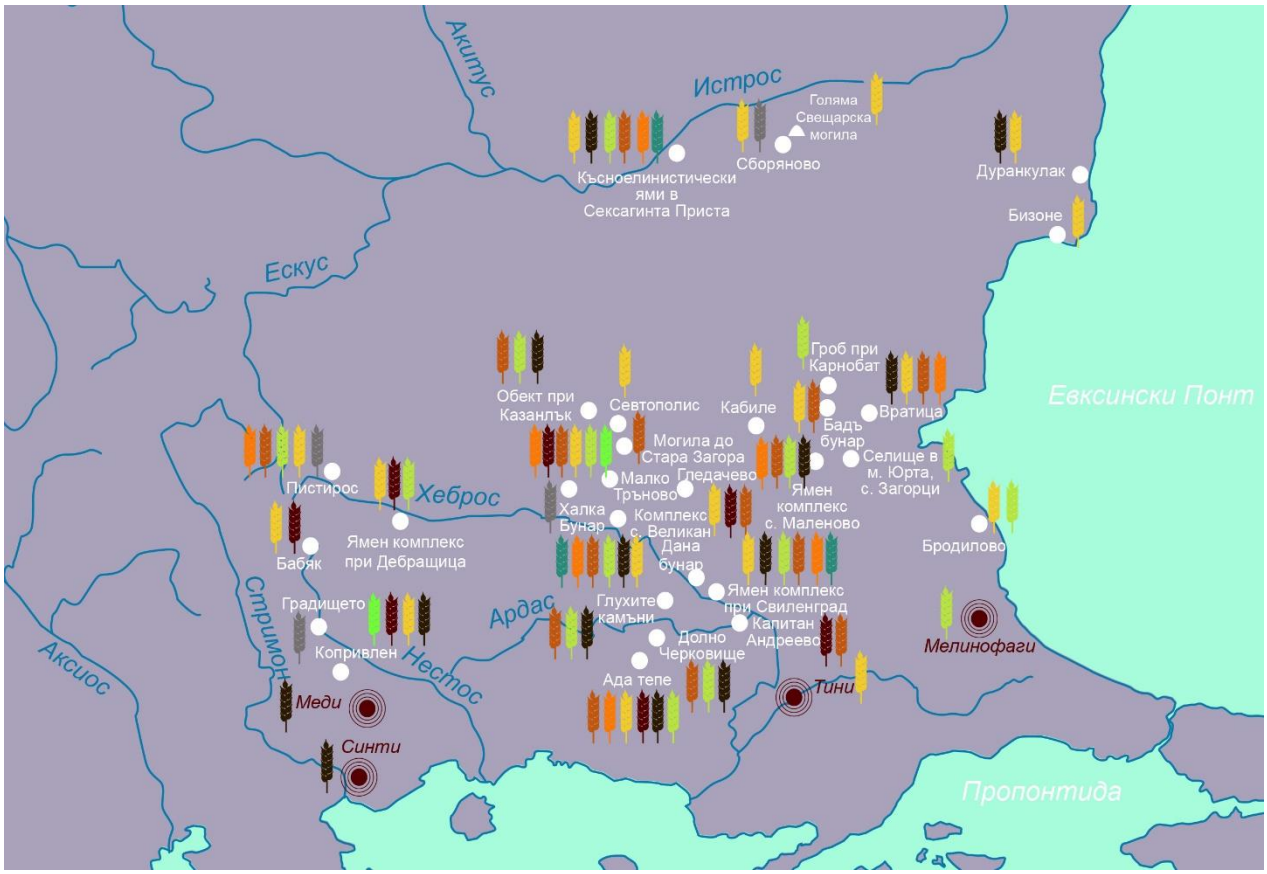

Пшеница

Просо

Ечемик

Ръж

Спелта

Еднозърнест лимец

Двузърнест лимец

Сорго

Овес

археоботаничен анализ

писмени сведения

Карта № 2.2 *Житни растения от обекти на север от Дунав*

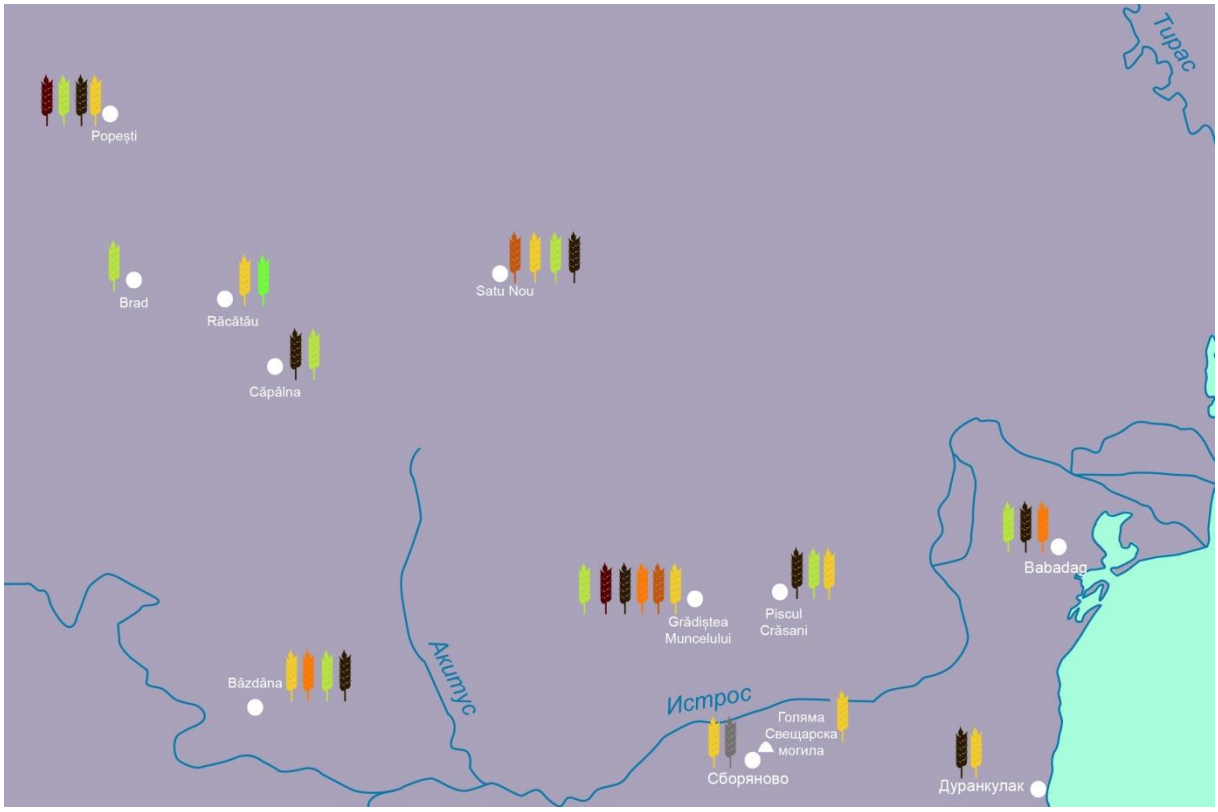

Пшеница

Просо

Ечемик

Ръж

Спелта

Еднозърнест лимец

Двузърнест лимец

Сорго

Овес

○ *археоботаничен анализ*

Карта № 3 *Бобови култури*

Леща

Нахут

Уров

Секирче

Грах

Глушина

Бакла

археоботаничен анализ

писмени сведения

Карта № 4 *Зеленчуци*

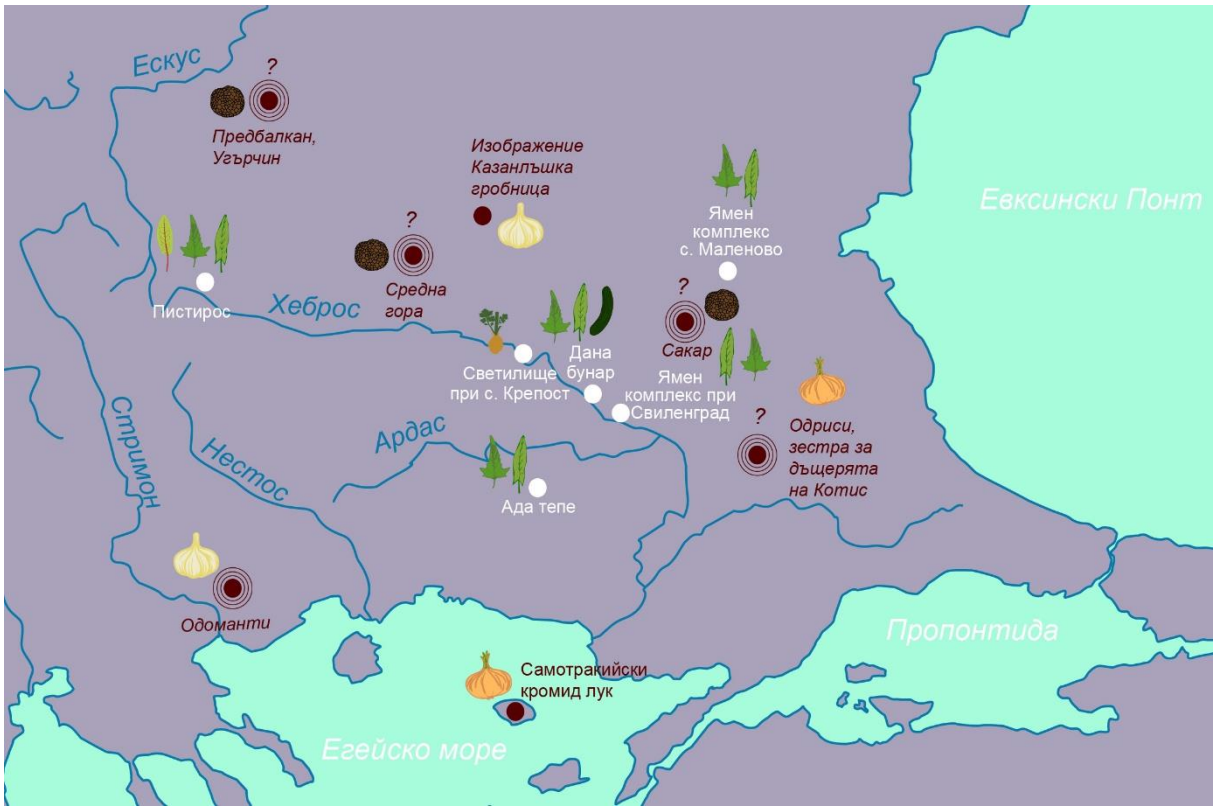

○ *археоботаничен анализ*

◎ *писмени сведения*

Карта № 5 *Плодове*

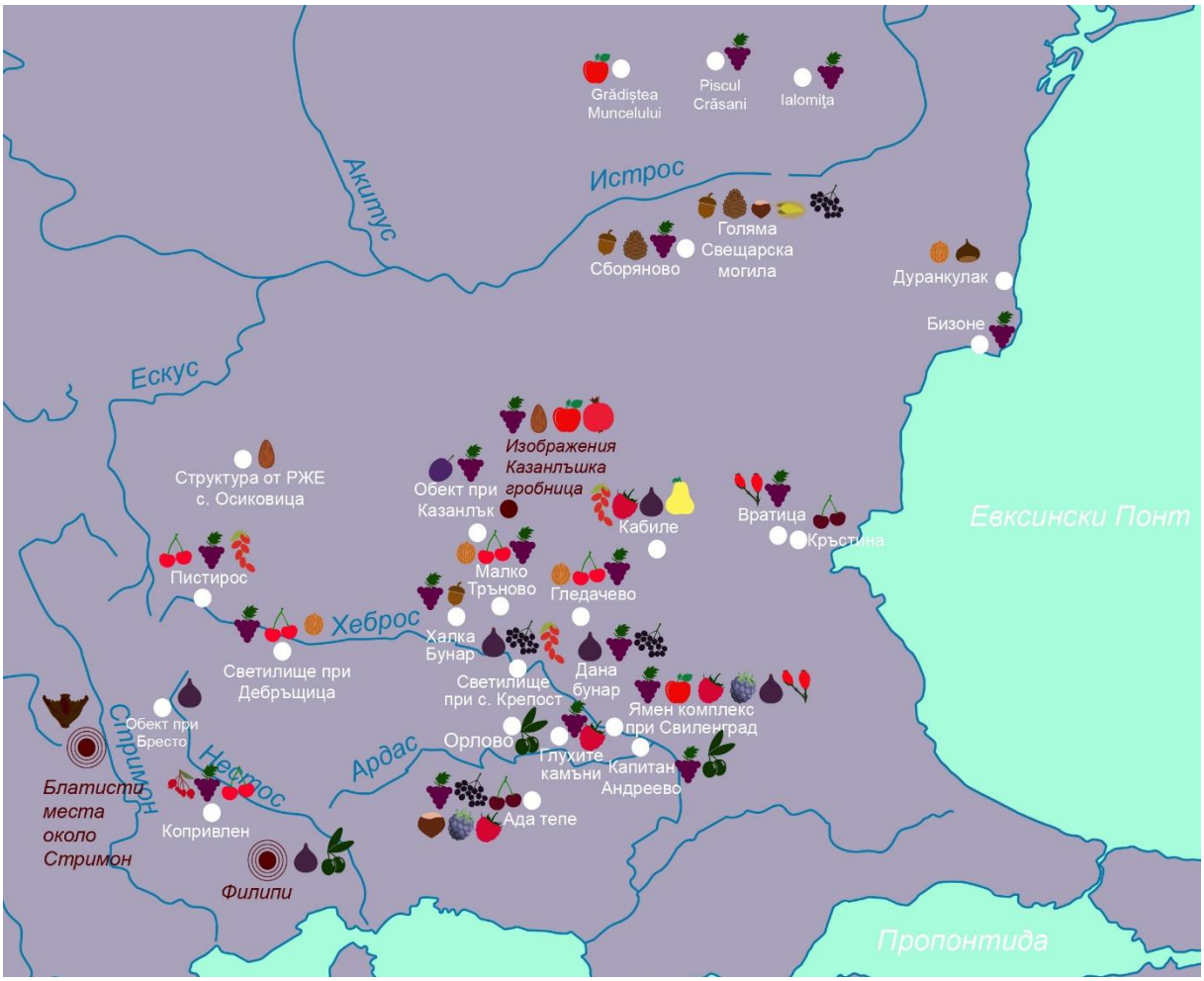

Грозде
Вишна
Бъз
Кестен
Ябълка
Малина
Глог
Бадем
Круша
Къпина
Шипка
Шам-фъстък
Слива
Маслина
Орех
Пиния
Смокиня
Нар
Жълъд
Воден орех
Череша
Дрян
Лешник

археоботаничен анализ

писмени сведения

Карта № 6 *Стопански животни*

Карта № 7 *Диви животни*

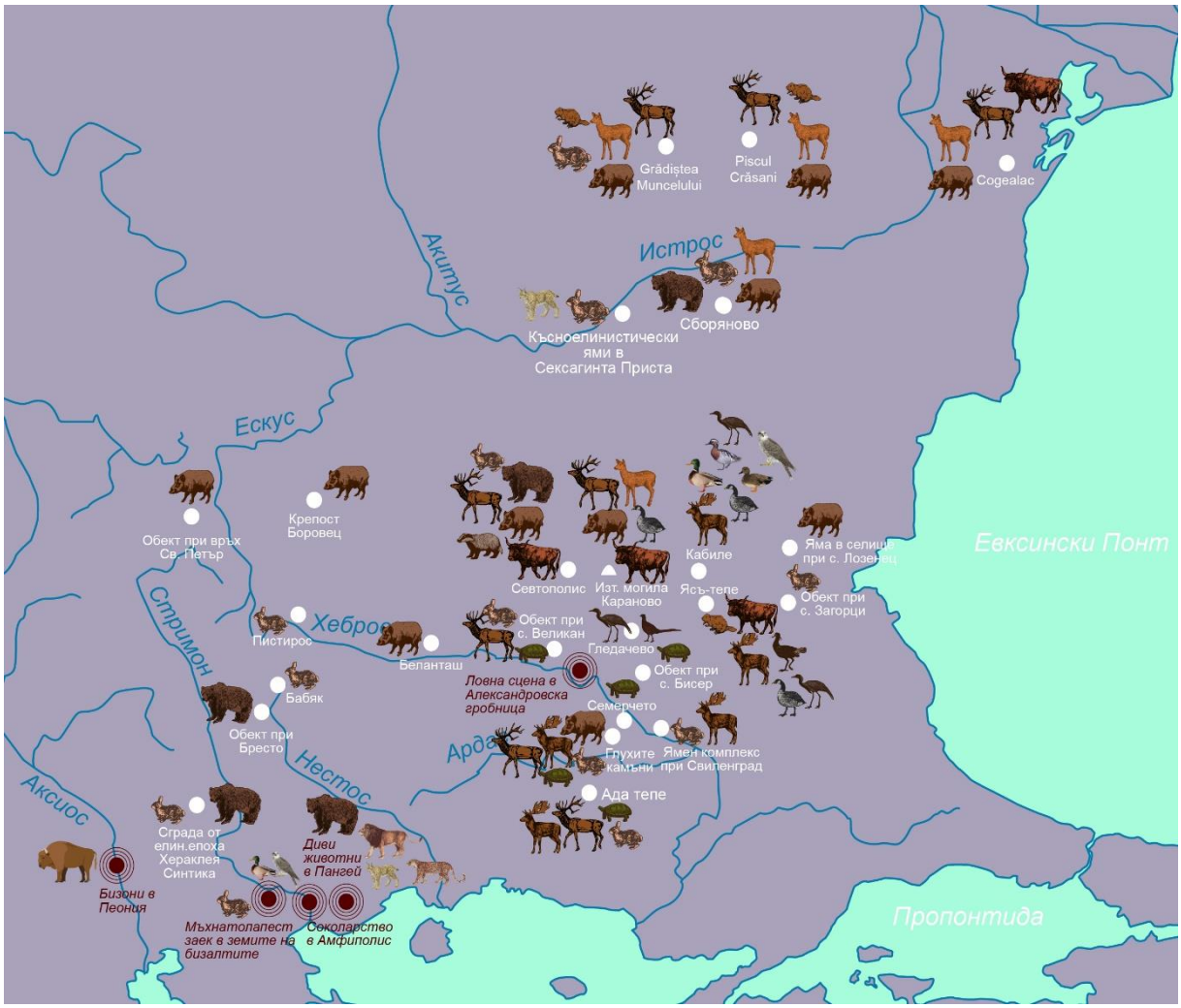

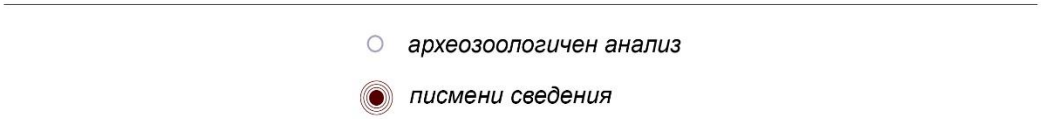

Карта № 8 *Риби и мекотели*

Риба тон

Омар

Речни миди

Паламуд

Лангуста

Градински охлюв

Херинга

Змиорка

Неидентифициран вид риба

Скумрия

Морски миди и охлюви

○ археозоологичен анализ

◉ писмени сведения

Карта № 9 *Земеделски инструменти в Тракия през I хил. пр. Хр.*

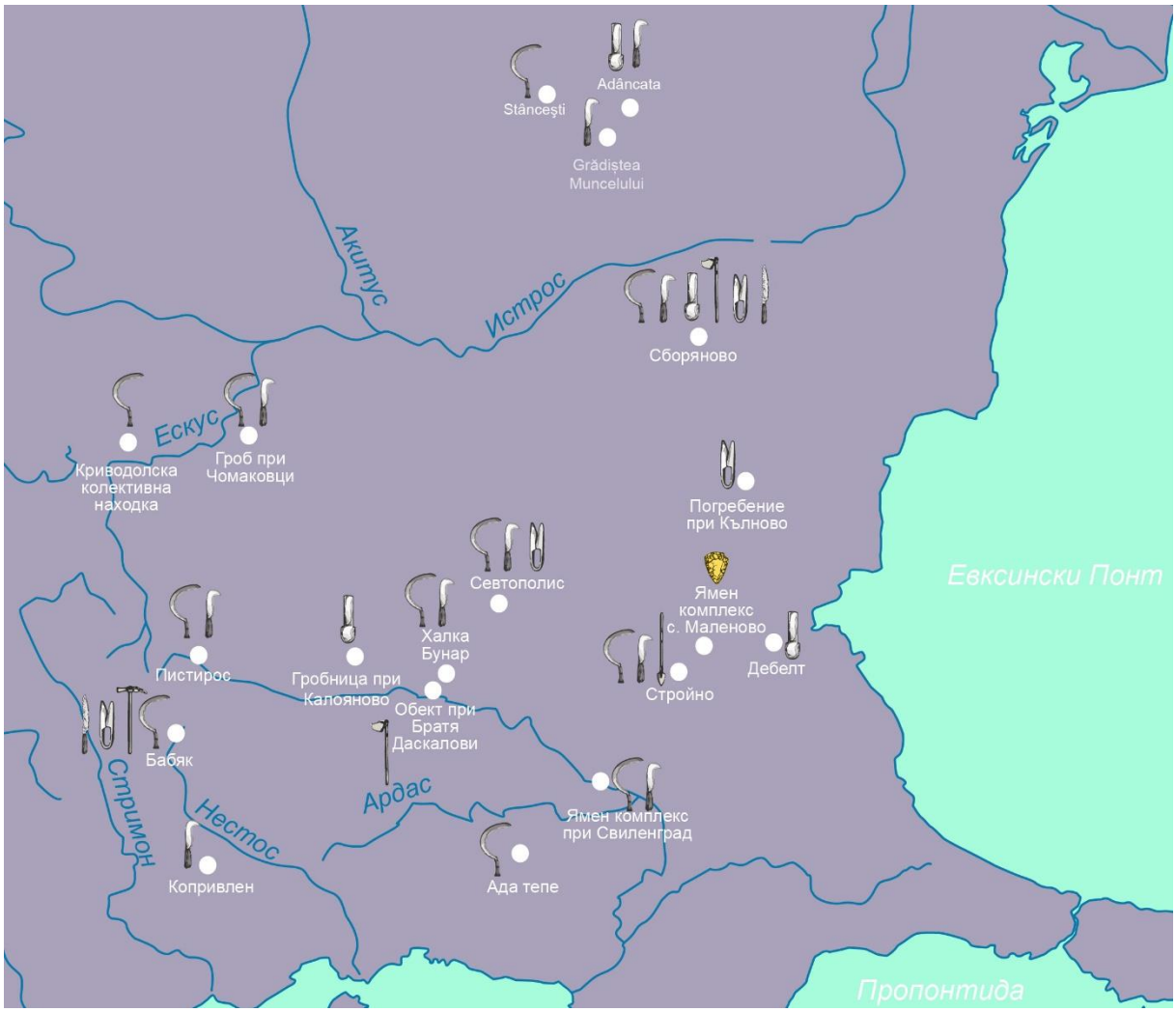

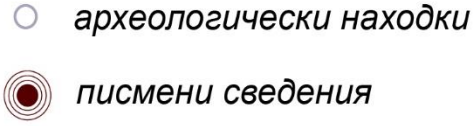

Карта № 10 *Находки и сведения за хляб и хлебни изделия*

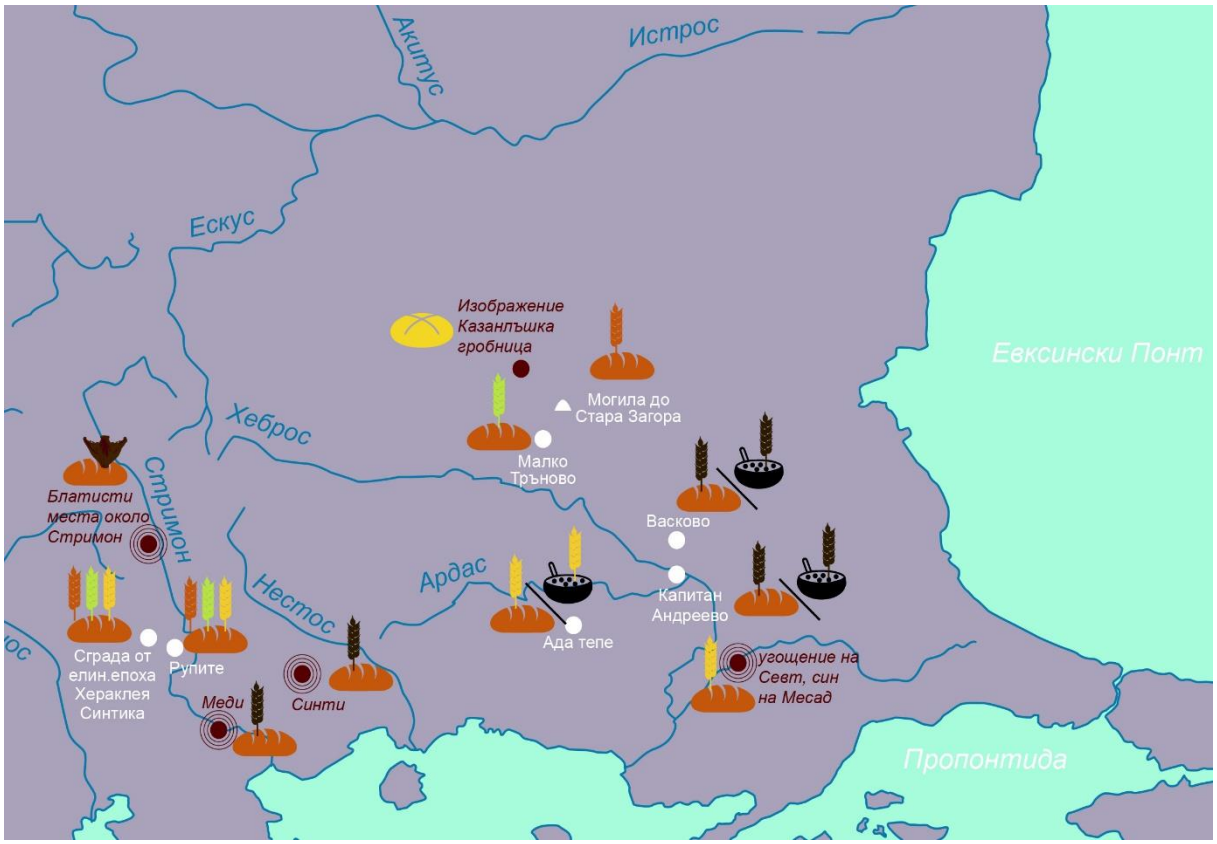

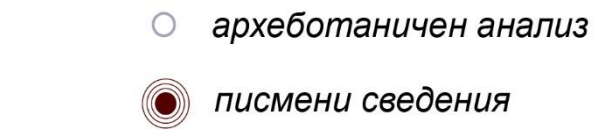

Карта № 11 *Данни за хипофагия и кинофагия*

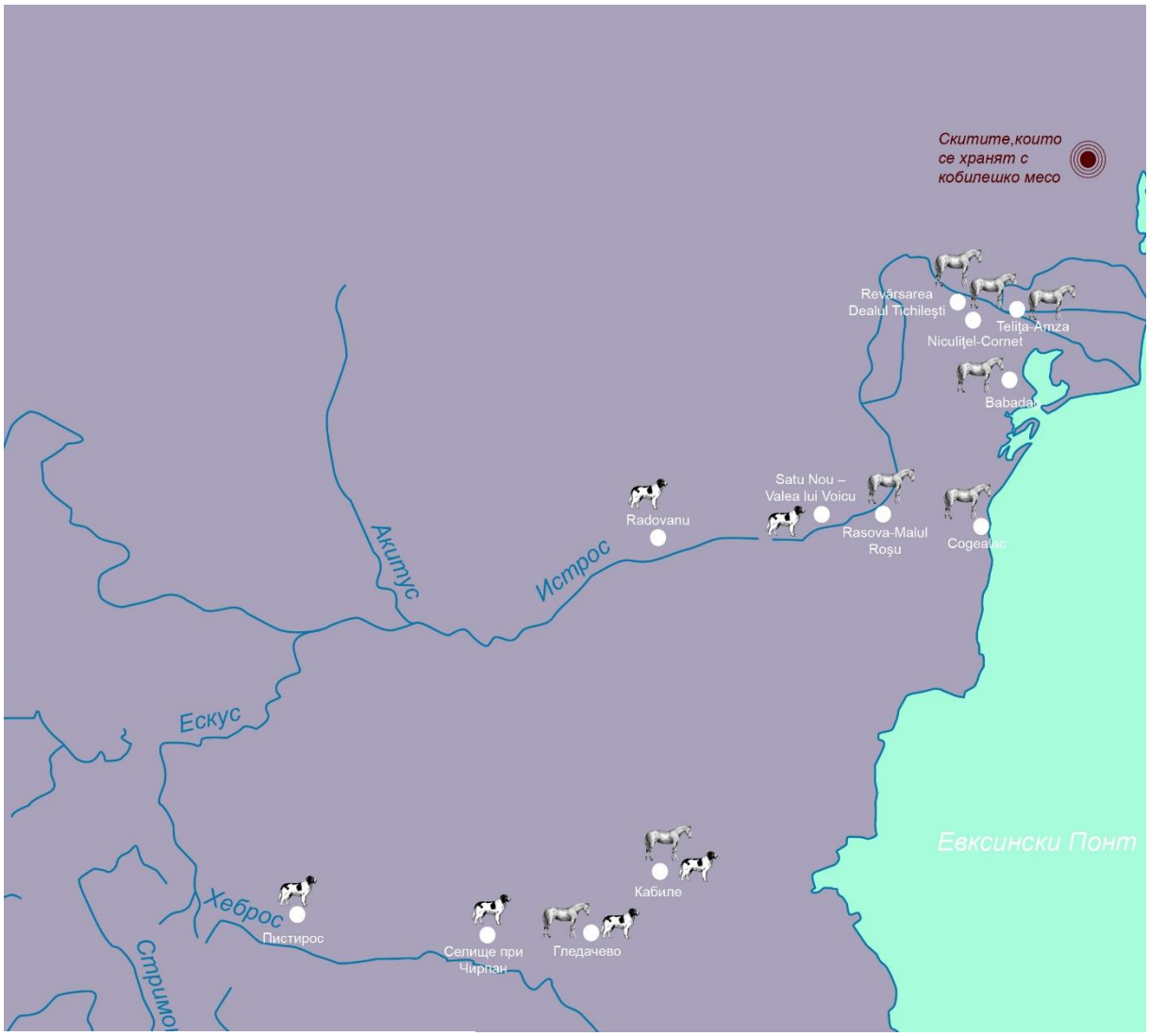

Кон

Куче

○ *археозоологичен анализ*

◎ *писмени сведения*

Карта № 12 Търговски пунктове и пазари

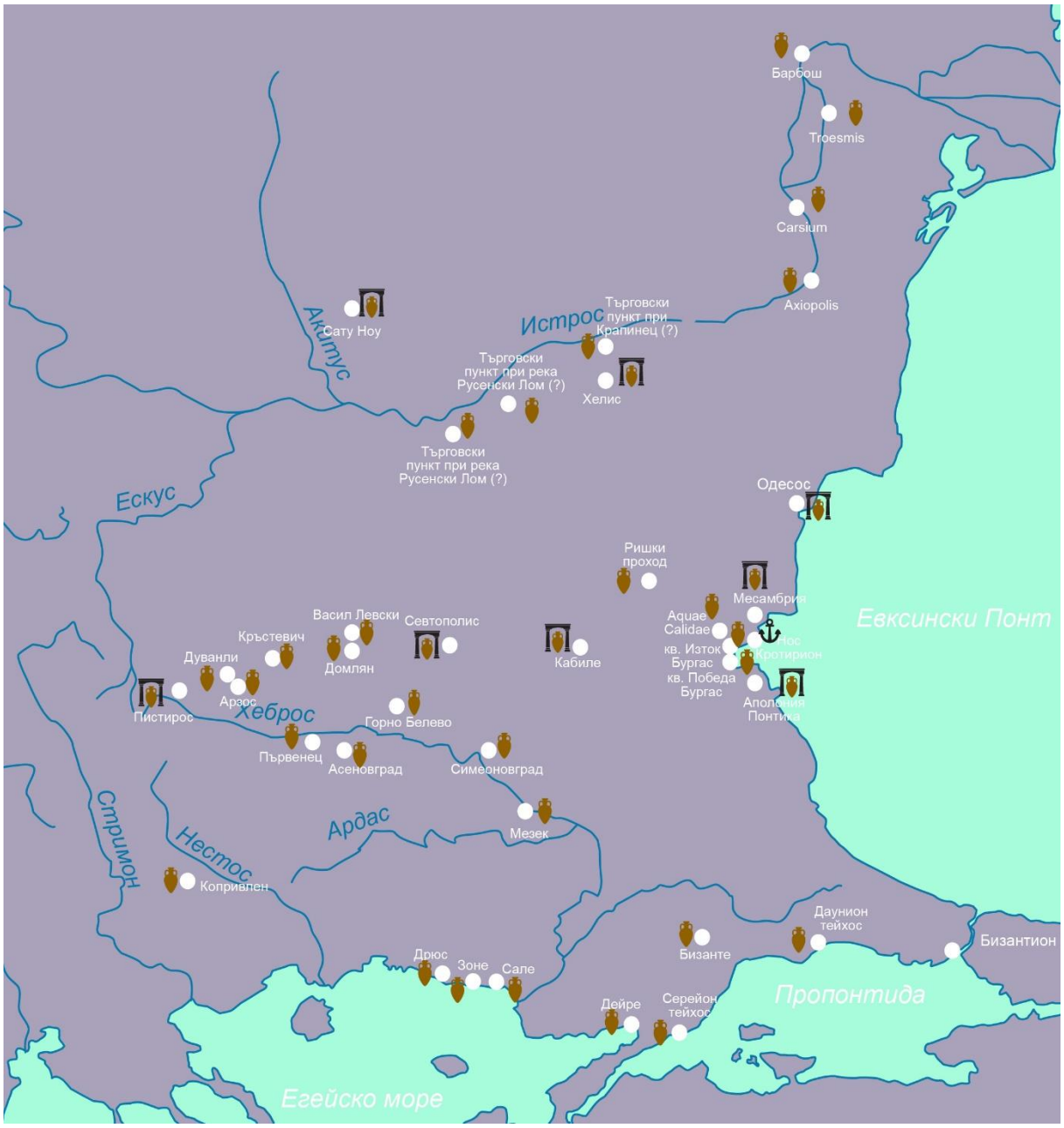

Таблица № 1 Пояснителна към карти 2–9

Категории храни	**Археоботанически и археозоологически данни и поленови анализи за I хил. пр. Хр.**	**Писмени данни и други сведения**
Житни растения		
Голозърнеста пшеница [*Triticum aestivum/dirum Shiem.*]	Жилища от ранната желязна епоха в **Куш Кая** (Попов, Х. (2009). **Куш Кая**. Характеристики на обитаването през късната бронзова и ранната желязна епоха. – *Археология* L(1–2), 31, анализ Е. Маринова), **Пистирос** (Попова, Растителни останки..., 58; Попова, Палеоботанически каталог..., 130), **Бизоне** (Попова, Палеоботанически каталог..., 125), **Дуранкулак** (Tonkov, S. et. al. (2013). Holocene palaeoecology and humaneenvironmental interactions at the coastal Black Sea Lake Durankulak, northeastern Bulgaria. – *Quaternary International* XXX, 7), **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 3), дакийски укрепен град **Grădiștea Muncelului**, дако–гетско селище **Răcătău, Popești**, дакийски укрепен град **Bâzdâna** (Cârciumaru, *Paleoetnobotanica…*, 62, tabel. 2). **Ада тепе** (Попова, Палеоботанически каталог... 124; Nikov, K. et. al., (2018). Food supply and disposal of food remains at Late Bronze and Early Iron Age Ada Tepe – Ivanova, M., Athanassov, B., Petrova, V., Takorova, D., and Stockhammer, P. W. (Eds.), *Social Dimensions of Food in the Prehistoric Balkans*. Oxford: Oxbow Books, 289, Table 17.1.), **Бабяк** (Попова, Палеоботанически каталог... 124), **Гледачево** (Попова, Палеоботанически каталог... 127, Попова, Растителни останки... 46), ямен комплекс при **Свиленград** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 161, Попова, Палеоботанически каталог..., 132; Попова, Растителни останки..., 44, табл. 1), **Малко Тръново** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 162, Попова, Палеоботанически каталог..., 130; Попова, Растителни останки..., 42), при с. **Вратица** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 163, Попова, Палеоботанически каталог... 125), ямен комплекс при с. **Копривлен** (Попова, Археоботанически изследвания..., 285, табл. 7; Попова, Растителни останки..., 41), яма № 1 и 3 при с. **Великан** (Попова, Растителни останки..., 48), тракийско светилище при с. **Дебращица**, м. Голям Косоман (Попова, Палеоботанически каталог..., 128; Попова, Растителни останки..., 53), ямен комплекс при м. **Бадъ Бунар** (Маринова, Археоботанично изследване..., 173), **Халка Бунар** (Попова, Палеоботанически каталог..., 132), надгробна могила от IV в. пр. Хр. при **Бизоне** (Попова, Палеоботанически каталог... 125); **Кръстина**, обл. Бургас (Попова, Палеоботанически каталог..., 129). Хляб от мека пшеница, еднозърнест лимец и просо от опожарена ранноелинистическа постройка в **Хераклея Синтика** (Вагалински, Л. (2016). **Хераклея Синтика**. – *АОР през 2015 г.*, 515, анализ на Цв. Попова), хляб от мека пшеница, еднозърнест лимец и просо от **Рупите** (Попова, Маринова, Археоботанични изследвания..., 969, обр. 2), хляб/каша от пшеница в жилище от ранната желязна епоха в **Ада тепе** (Valamoti et al., Prehistoric cereal foods..., 101, fig. 17).	Храната, поднесена по време на пиршеството на Севт, включва големи пити бял квасен хляб – καὶ ἄρτοι ζυμῖται μεγάλοι (Xen. Anab. 7.3.21).
Еднозърнеста пшеница [*Triticum monococcum*]	**Пистирос** (Попова, Растителни останки..., 58; Попова, Палеоботанически каталог..., 130), обект при гр. **Казанлък** (Нехризов, Цветкова, Сондажни проучвания..., 145), **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 3), дакийски укрепен град **Grădiștea**, укрепено селище **Satu Nou** (Cârciumaru, *Paleoetnobotanica…*, 67, tabel. 7)	

	Ямен комплекс при **Свиленград** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 161; Попова, Палеоботанически каталог..., 132; Нехризов, Кечева, Ритуални ями..., 143; Hristova et al., Plant economy..., table 1), **Малко Тръново** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 162, Попова, Палеоботанически каталог..., 129; Попова, Растителни останки..., 42), при с. **Вратица** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 163, Попова, Палеоботанически каталог..., 125), **Глухите камъни** (Нехризов, Цветкова, Скален комплекс Глухите камъни..., 128), **Гледачево – Двора** (Попова, Растителни останки..., 46)), яма № 3 при с. **Великан** (Попова, Растителни останки..., 48), ямен комплекс при м. **Бадъ Бунар** (Маринова, Археоботанично изследване..., 173), ямен комплекс при **Маленово** (Hristova et al., Plant economy..., table 1), ямен комплекс при **Долно Черковище** (Hristova et al., Plant economy..., table 1), тракийско светилище при с. **Дебращица**, м. Голям Косоман (Попова, Палеоботанически каталог..., 128); **Кръстина**, обл. Бургас (Попова, Палеоботанически каталог..., 129); **Халка Бунар** (Попова, Палеоботанически каталог..., 132), **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 289, Table 17.1.). Хляб в яма 5 на **могила при с. Арнаутино, обл. Стара Загора**, I в. пр. Хр. – I в. (Вагалински, Л., Чолаков, И. (2005). Спасителни археологически проучвания на обект № 22 (надгробна могила) при с. Арнаутито, община Стара Загора, по трасето на АМ „Тракия“ – ЛОТ 1. – *АОР през 2004 г.*, 248), хляб от мека пшеница, еднозърнест лимец и просо от опожарена ранноелин. постройка в **Хераклея Синтика** (Вагалински, Л. (2016). Хераклея Синтика. – *АОР през 2015 г.*, 515, анализ на Цв. Попова	
Двузърнеста пшеница [*Triticum dicoccum*]	**Пистирос** (Попова, Растителни останки..., 58; Попова, Палеоботанически каталог..., 130), **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 3), дакийски укрепен град **Grădiştea Muncelului**, дакийски укрепен град Băzdâna (Cârciumaru, *Paleoetnobotanica…*, 66, tabel. 6). **Малко Тръново** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 162; Попова, Растителни останки..., 42), при с. **Вратица** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 163), ямен комплекс при **Свиленград** (Попова, Палеоботанически каталог..., 132; Нехризов, Кечева, Ритуални ями..., 143; Hristova et al., Plant economy..., table 1), **Глухите камъни** (Нехризов, Цветкова, Скален комплекс Глухите камъни..., 128), яма № 3 при с. **Великан** (Попова, Растителни останки..., 48), ямен комплекс при **Маленово** (Hristova et al., Plant economy..., table 1); **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 289, Table 17.1.).	
Спелта [*Triticum spelta*]	**Късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 3), ямен комплекс при **Свиленград** (Hristova et al., Plant economy..., table 1; Попова, Растителни останки..., 44, табл. 1), яма № 3 при с. **Великан** (Попова, Растителни останки..., 48)	
Ечемик [*Hordeum vulgare var.vulgare L.*]	Жилища от ранната желязна епоха в **Куш Кая** (Попов, **Куш Кая**..., 32, анализ Е. Маринова), **Дуранкулак** (Tonkov et al., Holocene palaeoecology..., 7), **Пистирос** (Попова, Растителни останки..., 58; Попова, Палеоботанически каталог..., 130), **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 3), дакийски укрепен град **Grădiştea Muncelului**, дакийски укрепен град Căpâlna, **Piscul Crăsani**, **Popeşti** (Cârciumaru, *Paleoetnobotanica…*, 64, tabel. 4), дакийски укрепен град **Bâzdâna** (Cârciumaru,	Синти и меди (Aristot. De Mir Aus, 116).

	Paleoetnobotanica…, 74) Ямно светилище в **Свиленград** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 161, Попова, Растителни останки..., 44, табл. 1, Нехризов, Кечева, Ритуални ями..., 143; Hristova et al., Plant economy..., table 1), **Бабяк** (Попова, Палеоботанически каталог..., 124), **Малко Тръново** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 162; Попова, Растителни останки..., 42), при с. **Вратица** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 163), ямен комплекс край с. **Маленово** (Божкова, Петрова, Археологическо проучване..., 144; Hristova et al., Plant economy..., table 1), обект при гр. **Казанлък** (Нехризов, Цветкова, Сондажни проучвания..., 145), **Глухите камъни** (Нехризов, Цветкова, Скален комплекс Глухите камъни..., 128), ямен комплекс при с. **Копривлен** (Попова, Археоботанически изследвания..., 285, табл. 7; Попова, Растителни останки..., 41), яма № 1 и 3 при с. **Великан** (Попова, Растителни останки..., 48), ямен комплекс при **Долно Черковище** (Hristova et al., Plant economy..., table 1), **Дана Бунар** (Hristova et al., Plant economy..., table 1); **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 289, Table 17.1.). Хляб/каша в жилище от ранната желязна епоха във **Васково** (Valamoti et al., Prehistoric cereal foods..., p. 108, fig. 18), хляб/каша в яма от ранната желязна епоха в **Капитан Андреево** (Valamoti et al., Prehistoric cereal foods..., p. 108, fig. 19)	
Просо [*Panicum miliaceum*]	Селище от ранната и късната желязна епоха в **м. Юрта, с. Загорци** (Кръстева, М. (2010). Спасителни разкопки на обект 18А, АМ Тракия, ЛОТ 2, км 237+060–237+360, м. Юрта, с. Загорци, община Нова Загора. – *АОР през 2000 г.*, 172, анализ на Цв. Попова), обект при гр. **Казанлък** (Нехризов, Цветкова, Сондажни проучвания..., 145), **укрепен дом от късно**елинистическата епоха **при с. Бродилово** (Дичев, Археологически разкопки на „Укрепен дом…, 143), **Пистирос** (Попова, Растителни останки..., 58; Попова, Палеоботанически каталог..., 130), **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 3), **Popești**, **Piscul Crăsani**, селище от късната желязна епоха **Brad** (Cârciumaru, *Paleoetnobotanica…*, 69, tabel. 11), дакийски укрепен град **Grădiștea** (Cârciumaru, Paleoetnobotanica…, 90) Ямен комплекс при **Свиленград** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 161; Попова, Палеоботанически каталог..., 132; Попова, Растителни останки..., 44, табл. 1, Нехризов, Кечева, Ритуални ями..., 143; Hristova et al., Plant economy..., table 1), **Малко Тръново** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 162, Попова, Растителни останки..., 42), ямен комплекс край с. **Маленово** (Божкова, Петрова, Археологическо проучване..., 144; Hristova et al., Plant economy..., table 1), **Глухите камъни** (Нехризов, Цветкова, Скален комплекс Глухите камъни..., 128), ямен комплекс при с. **Копривлен** (Попова, Археоботанически изследвания..., 285, табл. 7; Попова, Растителни останки..., 41), единични зърна в яма № 3 при с. **Великан** (Попова, Растителни останки..., 48), светилище при **с. Дебрашица, м. Голям Косоман** (Попова, Растителни останки..., 53), **Халка Бунар** (Попова, Палеоботанически каталог..., 132), ямен комплекс при **Долно Черковище** (Hristova et al., Plant economy..., table 1), **Дана Бунар** (Hristova et al., Plant economy..., table 1), **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 289, Table 17.1.). Хляб от просо в яма №10 от обект в м. Кузлука	Мелинофаги (Xen. Anab. 7.5.12 61), зестра на Котисовата дъщеря (Ath. 5.7)

	при с. **Малко Тръново** (Тонкова, М., Лозанов, И. (2004). Спасителни археологически разкопки на тракийско ямно светилище и късиоримско имение в м. Козлука, Малко Тръново, община Чирпан (обект № 11 по трасето на АМ „Тракия“, ЛОТ 1) . *– АОР през 2003 г.,* 58, анализ на Цв. Попова; Попова, Цв. (2005а). Анализ на археоботанични останки от обекти от I хил. пр. Хр. *– АОР през 2004 г.*, 162), хляб от мека пшеница, еднозърнест лимец и просо от опожарена ранноелин. постройка в **Хераклея Синтика** (Вагалински, Хераклея Синтика..., 515, анализ на Цв. Попова).	
Ръж [*Secale cereale*]	**Пистирос** (Попова, Растителни останки..., 58), тракийското селище при с. **Копривлен** (Попова, Археоботанически изследвания..., 285, табл. 7; Попова, Палеоботанически каталог... 128), дакийски укрепен град **Grădiştea Muncelului**, **Popești** (Cârciumaru, *Paleoetnobotanica…*, 63, tabel. 3) **Ада тепе** (Попова, Палеоботанически каталог... 124), **Малко Тръново** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 162; Попова, Растителни останки..., 42), **Бабяк** (Попова, Палеоботанически каталог... 125), в **Гледачево** (Попова, Палеоботанически каталог... 127), ямен комплекс при с. **Копривлен** (Попова, Растителни останки..., 41), тракийско светилище при **с. Дебращица, м. Голям Косоман** (Попова, Палеоботанически каталог..., 128; Попова, Растителни останки..., 52).	βρίζα (Galen. 514)
Овес [*Avena sativa*]	**Малко Тръново** (Попова, Палеоботанически каталог... 130) и в тракийското селище при **Копривлен** (Попова, Археоботанически изследвания..., 285, табл. 7; Попова, Палеоботанически каталог... 128).	
Сорго [*Sorghum vulgare*]	**Сборяново** (Стоянов и др., *Гетската столица*…, 34; Попова, Археоботанически изследвания на територията на Североизточна..., 509–518; Василева, Съдовете като източник на информация..., 11), **Пистирос** (Popova, The archaeobotanic samples..., 173–174; Попова, Палеоботанически каталог..., 130; Popova, Palaeobotanic analysis..., 260–269), **Градището** (Попова, Археоботанични и антракологични..., 309–324), **Халка Бунар** (Попова, Палеоботанически каталог..., 132).	
Бобови растения		
Леща [*Lens culinaris var. Microsperma, medik*.]	Жилища от ранната желязна епоха в **Куш Кая** (Попов, **Куш Кая**..., 32, анализ Е. Маринова), **Пистирос** (Popova, Studies of carbonized vegetation..., Попова, Палеоботанически каталог..., 130, Попова, Растителни останки..., 58), **Ада тепе** (Попова, Палеоботанически каталог..., 124; Nikov et. al., Food supply…, 289, Table 17.1.), обект при с. **Вратица** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 163, Попова, Палеоботанически каталог..., 125), **Гледачево** (Попова, Палеоботанически каталог..., 127), в тракийското селище при **Копривлен** (Попова, Палеоботанически каталог..., 128, Popova, Palaeobotanical and anthracological...), обект при гр. **Казанлък** (Нехризов, Цветкова, Сондажни проучвания..., 145), укрепен дакийски град **Bâzdâna** (Cârciumaru, *Paleoetnobotanica…*, 69, tabel. 10), дакийски укрепен град **Grădiştea** (Cârciumaru, Paleoetnobotanica…, 108). **Кръстина**, обл. Бургас (Попова, Палеоботанически каталог..., 129), ямен комплекс при **Свиленград** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 161; Попова, Археоботанически изследвания на територията..., 509–518; Попова, Палеоботанически каталог..., 132; Попова, Растителни останки..., 44, табл. 1; Hristova et al., Plant economy..., table 1), скален комплес **Глухите камъни** (Нехризов, Цветкова, Скален комплекс Глухите камъни..., 128), ямен комплекс при с. **Копривлен**	

	(Попова, Археоботанически изследвания..., 285, табл. 7; Попова, Растителни останки..., 41), **Кръстина**, обл. Бургас (Попова, Палеоботанически каталог..., 129).	
Уров [*Willd*]	**Халка Бунар** (Попова, Палеоботанически каталог..., 132), **Пистирос** (Popova, Studies of carbonized vegetation...; Попова, Палеоботанически каталог..., 130; Попова, Растителни останки..., 58), тракийското селище при **Копривлен** (Попова, Палеоботанически каталог..., 129, Popova, Palaeobotanical and anthracological...), обект при гр. **Казанлък** (Нехризов, Цветкова, Сондажни проучвания..., 145), дакийски укрепен град **Grădiştea** (Cârciumaru, Paleoetnobotanica…, 110) Ямен комплекс при **Свиленград** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 161, Попова, Археоботанически изследвания на територията..., 509–518; Попова, Палеоботанически каталог..., 132; Попова, Растителни останки..., 44, табл. 1; Hristova et al., Plant economy..., table 1), **Малко Тръново** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 162, Попова, Палеоботанически каталог..., 132; Попова, Растителни останки..., 42), обект при с. **Вратица** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 163, Попова, Палеоботанически каталог..., 126), **Бабяк** (Попова 2008, Попова, Палеоботанически каталог..., 125), **Гледачево** (Попова, Палеоботанически каталог..., 127), **Кръстина**, обл. Бургас (Попова, Палеоботанически каталог..., 129), ямен комплекс при с. **Копривлен** (Попова, Растителни останки..., 41), **Кръстина**, обл. Бургас (Попова, Палеоботанически каталог..., 129).	
Грах [*Pisum sativum*] (грахова трева)	**Гледачево** (Попова, Палеоботанически каталог..., 127), тракийското селище при **Копривлен** (Попова, Палеоботанически каталог..., 129, Popova, Palaeobotanical and anthracological...), **Халка Бунар** (Попова, Палеоботанически каталог..., 132), **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 289, Table 17.1.), **Пистирос** (Гоцев, А., Петрова, В. (2014). Емпорион Пистирос. Археологически проучвания в кв. Б23, кв. Б24, кв. Б'3 и кв. Б'4. – *АОР през 2013 г.*, 147, анализ на Цв. Попова). Ямен комплекс при с. **Копривлен** (Попова, Археоботанически изследвания..., 285, табл. 7; Попова, Растителни останки..., 41), ями от ранната желязна епоха в **Капитан Андреево** (Hristova et al., Plant economy..., table 1), **Дана Бунар** (Hristova et al., Plant economy..., table 1),	
Бакла [*Vicia faba*]	**Кабиле** (Славова, *Археоботанични изследвания*...), **Piscul Crăsani**, **Grădiştea Muncelului** (Cârciumaru, *Paleoetnobotanica…*, 84, tabel. 16)	
Нахут [*Cicer arietinum L.*]	Яма от **с. Овчарци** (Попова, Маринова, Археоботанични изследвания..., 969, обр. 1, Попова, Растителни останки..., 48, фиг. 1)	
Секирче [*Lathyrus sativus*]	**Малко Тръново** (Попова, Палеоботанически каталог..., 130), **Дана Бунар** (Hristova, I. (2015). The use of plants in ritual context during Antiquity in Bulgaria: overview of the archaeobotanical evidence. – *Be-JA Bulgarian e-Journal of Archaeology* 5(2), 117–135), яма от с. **Овчарци** (Попова, Растителни останки..., 48), тракийско светилище при **с. Дебращица, м. Голям Косоман** (Попова, Растителни останки..., 52), ямен комплекс при **Свиленград** (Hristova et al., Plant economy..., table 1).	
Глушина [*Vicia sp*]	**Бабяк** (Попова, Археоботаничен анализ..., Попова, Палеоботанически каталог..., 125), **Пистирос** (Popova, The archaeobotanic samples...; Popova, Studies of carbonized vegetation...; Попова, Палеоботанически каталог..., 130).	
Зеленчуци		

Кадрав лапад [*Rumex crispus L*]	**Пистирос** (Попова, Палеоботанически каталог..., 130), дакийски укрепен град **Grădiştea** (Cârciumaru, Paleoetnobotanica…, 192).	
Киселец [*Rumex sanguineus Friv/acetosella*]	**Ада тепе** (Попова, Палеоботанически каталог... 124), **Пистирос** (Попова, Палеоботанически каталог..., 130), ямен комплекс при **Свиленград** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 161, Попова, Растителни останки от светилища..., 44, табл. 1), **Дана Бунар**, **Маленово** (Hristova et al., Plant economy..., table 1). Семена от растението от **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 3).	
Бяла лобода [*Chenopodium album L.*]	**Ада тепе** (Попова, Палеоботанически каталог... 124, Nikov et. al., Food supply…, 289, Table 17.1.), **Пистирос** (Попова, Палеоботанически каталог..., 130). Ямен комплекс при **Свиленград** (Попова, Растителни останки..., 45; Hristova et al., Plant economy..., table 1), **Дана Бунар**, **Маленово** (Hristova et al., Plant economy..., table 1), **Piscul Crăsani**, селище от късната желязна епоха **Brad** (Cârciumaru, *Paleoetnobotanica…*, 70, tabel. 12), дакийски укрепен град **Grădiştea** (Cârciumaru, Paleoetnobotanica…, 174).	
Коприва [*Urtica dioica*]	Планински поленови проби – Централни Родопи, 1600 м (Lazarova, Filipovitch, Palynological research..., 165–66, Fig. 2, Fig. 3)	Даките наричат растението δύν (Diosc. 4.94)
Целина [*Apium sp.*]	Пласт от елинистическата епоха в светилището **при с. Крепост** (Славова, *Археоботанични изследвания*...).	
Ряпа [*Raphanus sp.*]		Вид ряпа λειοθασίαν (Ath. 2.48). В текста на Теофраст има добавка, че някои наричат вида тракийски (Theoph. 7.4.2.; Plin. Nat. 19.25).
Чесън [*Allium sativum*]		Племето одоманти (Aristoph. Acharn., 160–170, Scholia ad 163–165).
Лук [*Allium cepa*]		Самотракийския кромид – κρόμμυον Σαμοθράκιον (Pol.6,67, Ath. 1.28d). Част от зестрата на Котисовата дъщеря (Ath. 4.7).
Краставица [*Cucumis sativus L.*]	**Дана Бунар** (Hristova, et al., Plant economy…, 1485, table 1)	
Колоцинт/Див пъпеш [*Citrullus colocynthis*]		Диоскурид дава дакийското му наименование – τουτέστρα (Diosc. 4.178)
Трюфел [*Tuber*]		Теофраст – ἴτον или *itum* при Плиний (Athen. 2.62a, Plin. Nat. 19.12).
Плодове, ядки и семена		
Грозде [*Vitis vinifera L.*]	**Пистирос**, **Сборяново**, **Халка Бунар**, **Бизоне** (Попова, Археоботанически изследвания на територията..., 509–518), **Piscul Crăsani**, **Brad** (Cârciumaru, *Paleoetnobotanica…*, 70, tabel. 13; Braşoveanu et al. 2020: 215, table), Ialomiţa (Braşoveanu et al. 2020: 215, table 1) **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 290, Table 17.1.), **Гледачево** (Попова, Палеоботанически каталог..., 127), тракийско светилище при с. **Дебращица**, м. Среден Косоман (Попова, Археоботанически изследвания на територията..., 509–518), **Малко Тръново** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 162, Попова, Палеоботанически каталог..., 130; Попова, Растителни останки..., 42), при с. **Вратица** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 163; Попова, Палеоботанически каталог..., 126), ямен комплекс при	

	Свиленград (Нехризов, Кечева, Ритуални ями..., 143, Попова, Растителни останки..., 45; Hristova et al., Plant economy..., table 1), обект при гр. **Казанлък** (Нехризов, Цветкова, Сондажни проучвания..., 145), **Глухите камъни** (Нехризов, Цветкова, Скален комплекс Глухите камъни..., 128), **Копривлен** (Попова, Палеоботанически каталог..., 129; Popova, Palaeobotanical and anthracological..., 118), тракийско светилище при с.Дебращица, м. Голям Косоман (Попова, Растителни останки..., 52), **Маленово**, **Дана Бунар**, **Капитан Андреево** (Hristova et al., Plant economy..., table 1). Овъглена дървесина в надгробна могила от IV в. пр. Хр. при **Бизоне** (Попова, Палеоботанически каталог... 125) и в **Сборяново** (Попова, Палеоботанически каталог..., 131)	
Ябълка [*Malus domestica*]	Обекти на север от Дунав: дакийски укрепен град **Grădiştea Muncelului** (Cârciumaru, Paleoetnobotanica…, 141). Овъглена дървесина в съоръжение от ранната желязна епоха в ямния комплекс при **Свиленград** (Нехризов, Кечева, Ритуални ями..., 143, анализ на И. Славова).	Изображение в Казанлъшка гробница (Георгиева, Храна и хранене..., 78).
Круша [*Pyrus communis L.*]	Надгробна могила от елинистическта епоха при с. **Кабиле** (Славова, *Археоботанични изследвания*...). Дива круша от **укрепен дом от късно**елинистическата епоха **при с. Бродилово** (Дичев, Археологически разкопки на „Укрепен дом..., 143), дива круша от гробница от елинистическата епоха **при с. Розово** (Нехризов, Г. и др. (2019). Куполна гробница от елинистическата епоха при Розово, общ. Казанлък. – *АОР през 2018 г.*, 162). Овъглена дървесина в съоръжение от ранната желязна епоха в ямния комплекс при **Свиленград** (Нехризов, Кечева, Ритуални ями..., 143, анализ на И. Славова).	
Слива [*Prunus sp.*]	Обект от ранната желязна епоха при гр. **Казанлък** (Нехризов, Цветкова, Сондажни проучвания..., 145). Овъглена дъвесина в **Копривлен** (Попова, Палеоботанически каталог..., 129) и **Пистирос** (Попова, Палеоботанически каталог..., 130).	Вероятно сливи са изобразени върху сцената от Казанлъшката гробница (Рабаджиев, *Елински мистерии*..., 68).

i

Череша, дива череша [*Prunus avium L.*]	**Гледачево** (Попова, Палеоботанически каталог..., 127), тракийско светилище при **с. Дебращица,** м. Среден Косоман, **Малко Тръново** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 162, Попова, Палеоботанически каталог..., 130; Попова, Растителни останки..., 42), **Копривлен** (Попова, Палеоботанически каталог..., 129; Popova, Palaeobotanical and anthracological...), костилки от череша в **Пистирос** (Гоцев, Петрова, Емпорион Пистирос..., 147, анализ на Цв. Попова), тракийско светилище при **с. Дебращица, м. Голям Косоман** (Попова, Палеоботанически каталог..., 128; Попова, Растителни останки..., 52). Овъглена дървесина от дива и сладка череша от **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 5).	
Вишна [*Prunus serasus L.*]	**Ада тепе** (Попова, Палеоботанически каталог... 124), обект от късната желязна епоха при с. **Кръстина**, обл. Бургас (Попова, Палеоботанически каталог..., 129; Popova, Archaeobotanic data..., 37–45).	
Горски плодове–малина [*Rubus idaeus*], къпина [*Rubus*]	Малина [*Rubus idaeus L.*]: **надгробна могила от елинистическта епоха при с. Кабиле** (Славова, *Археоботанични изследвания*...), **Глухите камъни** (Нехризов, Цветкова, Скален комплекс Глухите камъни..., 128); **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 290, Table	Даките наричат μαντεία вид къпинов храст (Diosc.4.37)

	17.1). Къпина [*Rubus fruticosus/Rubus idaeus*]: **Ада тепе** (Попова, Растителни останки..., 55, Nikov et. al., Food supply…, 290, Table 17.1.), в яма № 99 в ямен комплекс при **Свиленград** (Попова, Растителни останки..., 45). Малина/къпина [*Rubus sp.*] в ямен комплекс при **Свиленград** (Hristova et al., Plant economy..., table 1).	
Маслина [*Olea europaea*]	**Капитан Андреево** (Hristova et al., Plant economy..., table 1; Valamoti et al., Iron Age Cultural Interactions..., 280); яма от II-I в. пр. Хр. в **Орлово**, Хасковско (Popova, New archaeobotanical evidence..., 45, fig. 1; 49, table 1).	Маслинови дръвчета в района на Филипи (Theophr. Hist. plant. 4.14.12)
Смокиня [*Ficus carica L.*]	**Обект от ранната желязна епоха Бресто** (Valamoti et al., Iron Age Cultural Interactions..., 277, fig. 9), **Дана Бунар** (Hristova et al., Plant economy...; Valamoti et al., Iron Age Cultural Interactions..., 277), **Маленово** (Valamoti et al., Iron Age Cultural Interactions..., p. 277), **надгробна могила от елинистическта епоха при с. Кабиле** (Славова, *Археоботанични изследвания*...) и в пласт от елинистическата епоха в **светилището при с. Крепост** (Славова, *Археоботанични изследвания*...)	
Нар [*Punica granatum*]		Изображение в Казанлъшка гробница (Георгиева, Храна и хранене..., 78).
Орех [*Juglans regia L.*]	**Гледачево** (Попова, Палеоботанически каталог... 127), тракийско светилище при **с. Дебращица, м. Голям Косоман** (Попова, Палеоботанически каталог..., 128; Попова, Растителни останки..., 52), **Малко Тръново** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 162; Попова, Растителни останки..., 42), Поленови проби от ранната желязна епоха в региона на **Дуранкулашкото езеро** (Tonkov et al., Holocene palaeoecology..., 7).	
Жълъд [*Quercus sp.*]	**Халка Бунар** (Попова, Палеоботанически каталог..., 132), **Голяма Свещарска могила** (Гергова, Проучвания на Голямата Свещарска..., 185), **Сборяново** (Попова, Археоботанически изследвания на територията..., 509–518)	
Лешник/леска [*Corylus avellana*]	**Голяма Свещарска могила** (Гергова, Проучвания на Голямата Свещарска..., 185), **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 290, Table 17.1.). Овъглена дървесина в съоръжение от ранната желязна епоха в ямния комплекс при **Свиленград** (Нехризов, Кечева, Ритуални ями..., 143, анализ на И. Славова).	
Кестен [*Castanea sativa*]	Поленови проби от вида в района на Дуранкулашкото езеро (Tonkov et al., Holocene palaeoecology..., 7).	Ксенофонт за голямо количество плоски ядки без бразди (κάρυα πλατέα) сред продоволствията на малоазийското племе мосинойки (Xen. Anab. 5.4.29)
Бадем [*Prunus amygdalus*]	Структури от V–IV в. пр. Хр. около средновековна църква „Света Богородица“, **с. Осиковица** (Борисова, Занева, Археологическо проучване на сгради..., 180).	Вероятно бадеми са изобразени върху сцената от Казанлъшката гробница (Георгиева, Храна и хранене..., 78)
Шамфъстък [*Pistacia vera L.*]	**Голяма Свещарска могила** (Попова, Археоботанически изследвания на територията..., 509–518; Попова, Палеоботанически каталог..., 127, Славова, *Археоботанични изследвания*...).	
Пиния [Pinus pinea L.]	**Голяма Свещарска могила** (Попова, Археоботанически изследвания на територията..., 509–518; Попова, Палеоботанически каталог..., 127; Гергова, Проучвания на Голямата Свещарска..., 185, Славова, *Археоботанични изследвания*...), **Сборяново** (Попова, Палеоботанически каталог..., 131; Попова,	

	Археоботанически изследвания на територията..., 509–518)	
Шипка [*Rosa canina L.*]	Яме комплек при **Свиленград** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 161), обект при с. **Вратица** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 163)	
Бъз [*Sambucus sp.*]	Пласт от елинистическата епоха в **светилището при с. Крепост** (Славова, *Археоботанични изследвания*..., 12), **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 290, Table 17.1.), **Дана Бунар** (Hristova et al., Plant economy..., table 1).	Даките наричат бъзака [*Sambucus ebulus*] ὀλμα (Diosc. 4.175)
Черен бъз [*Sambucus nigra*]	**Голяма Свещарска могила** (Гергова, Проучвания на Голямата Свещарска...,185).	Даките наричат черния бъз σέβα (Diosc. 4.174)
Обикновен глог [*Crataegus monogyna Jacq*.]	**Копривлен** (Popova, Palaeobotanical and anthracological...). Овъглена дървесина в **Копривлен** (Попова, Палеоботанически каталог..., 129)	
Дрян [*Cornus mas*]	Костилки от дрян в **Пистирос** (Гоцев, Петрова, Емпорион Пистирос..., 147, анализ на Цв. Попова), **Халка Бунар** (Попова, Палеоботанически каталог..., 132), в **надгробна могила от елинистическата епоха при с. Кабиле** (Славова, *Археоботанични изследвания*...), в пласт от елинистическата епоха в **светилището при с. Крепост** (Славова, *Археоботанични изследвания*...). Овъглена дървесина в **Копривлен** (Попова, Палеоботанически каталог..., 129) и **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 5).	
Воден орех [*Trapa natans L.*]		Расте в блатистите места около Стримон (Plin. Nat. 22.12, Theophr. Hist. Plant. 4.9.1, Diosc. 4.15a).
Домашни животни и птици		
Домашно говедо [*Bos Taurus L.*]	Жилища от ранната желязна епоха в **Куш Кая** (Попов, Куш Кая..., 31, анализ на Н. Спасов), **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 294, Table 17.2), **Пистирос** (Арчибалд, З. (2007). Археологически разкопки на британския екип в Пистирос (Ветрен), Сезон 2006. – *АОР през 2005 г*., 81; Гоцев, А., Ангелов, Н. (2007). Археологически проучвания на Емпорион Пистирос през 2006 г. – кв. Б/23 И Б/24. – *АОР през 2005 г*., 113; Лазов, Емпорион Пистирос..., 141–142), **Севтополис** (Марков, Принос към изучаване...; 143), **Сборяново** (Нинов, Археозоологически изследвания на селища..., 966), обект край с. **Загорци** от кр. на V – нач. на IV век пр. Хр. (Нинов, Останки от фауната..., 273), питос от IV в. пр. Хр., открит in situ в **крепост Боровец при Правец** (Борисова и др., Крепостта Боровец..., 185), обект при **Бресто, с. Баня** (Атанасов, Б. и др. (2014). Проучвания в Бресто, землище на с. Баня, община Разлог. – *АОР през 2013 г*., 117), яма от III в. пр. Хр. в **Кабиле** (Рабаджиев и др., Археологически резерват..., 301), **Ясъ-тепе** (Рибаров, Боев, Проучване на животински..., 84, таблица 1), яма от V–III в. пр. Хр. в **селище при с. Лозенец** (Бакърджиев, Ст., Вълчев, Т. (2016). Спасителни археологически проучвания на селище от ранната и късната желязна епоха, римската епоха и средновековието – обект № 1 по трасето на транзитен газопровод № 2 за Република Турция, с. Лозенец, община Стралджа, област Ямбол (I етап). – *АОР през 2015 г*., 226), ранноелин. селище обект 7, АМ „Хемус“, **край Шумен** (Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 194), **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 8), дакийски укрепен град **Grădiştea** (Tarcan-Hrişcu et al., Date zooarheologice... 299, tabelul 1), селище от късната желязна епоха **Brad** (Marian, Haimovici, Date arheozoologice..., 337, tabelul 1), **Piscul Crăsani** (Sîrbu et al., Cercetările arheologice..., 222),	Ифидамант, внук на тракийския цар Кисес, дарява жена си със 100 крави, 1000 кози и много овце (Hm. Il. 11.243–244).л

	Rasova (Bejenaru et al., Holocene subfossil..., 604–07, table 1), селище от елинистическата епоха при **Cogealac** (Haimovici, The Study..., 254, table 2; Bejenaru et al., Holocene subfossil..., 604–07, table 1). Тракийска гробница при с. **Бузовград** (Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 193), **Ясенова могила** в Казанлъшката долина (Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 192), ямен комплекс при **Свиленград** (Нинов, Изследване на археозоологични материали..., 534–549), в тракийски могилен некропол край с. Чернозем от V в. – IV в. пр. Хр. (Кисьов, К., Кесякова, Е. (2004). Археологически разкопки на обект „Тракийски могилен некропол“ край с. Чернозем, община Калояново през 2003 г. – *АОР през 2003 г.*, 97–98, проучванията за извършени от Л. Нинов), в ямно светилище при с. **Кръстина**, обл. Бургас (Дражева, Ц., Недев, Д. (2004). Археологическо проучване на обект № 22 по трасето на АМ „Тракия“, ЛОТ 5, км 345+000 – 345+620 – „Ямно Светилище“ при с. Кръстина, община Камено. – *АОР през 2003 г.*, 163–164), в **Голямата Свещарска могила** (Гергова, Проучвания на Голямата Свещарска..., 184), в надгробни могили от източния некропол в ИАР **Сборяново** (Гергова, Д., Иванов, Я. (2005). Проучвания на надгробни могили от източния некропол в ИАР Сборяново. – *АОР през 2004 г.*, 131), могила № 2 в **Сборяново** (Чичикова, М. (2008). Погребални практики от Източния Свещарски могилен некропол. – В: *Есенни четения Сборяново* V: *Погребални практики и ритуали*. Варна, 22), при **Глухите камъни** (Нехризов, Цветкова, Скален комплекс Глухите камъни..., 128; Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 193); в светилището в **Гледачево** (Тонкова, Караилиев, Ямно светилище..., 218), говедо на 18 месеца в ямен комплекс от V – началото на III в. пр. Хр. в м. Карабюлюк, с. **Ябълково** (Тонкова, М., Миков, Р. (2007). Археологическо проучване на обект ямно светилище от V – началото на III в. пр. Хр. в м. Карабюлюк при с. Ябълково (обект 9, км. 222.050 – 223.570 по овос на ж. п. линията Пловдив – Свиленград) през 2006. – *АОР през 2006 г.,* 224), в обект от късната желязна епоха до с. **Драганци** (Нинов, Остеологични материали..., 312), в обект от кр. на I – II фаза на ранната желязна епоха край **с. Маленово** (Божкова, А., Петрова, А. (2010). Спасително проучване на обект 25, Лот 4, по трасето на АМ Тракия край с. Маленово, община Стралджа. – *АОР през 2009 г.,* 158, остеологичен анализ от Т. Тодоров), в структури от IV–II в. пр. Хр. при **с. Бенковски** (Борисова, И. (2010). Спасителни археологически разкопки на обект № 9, Лот 2, АМ „Тракия“ – Вкопани структури от късната желязна епоха, с. Бенковски, общ. Стара Загора. – *АОР през 2009 г.*, 184), в **„Източната“ могила, с. Караново** от ранната желязна епоха (Игнатов, В. и др. (2013). Редовно археологическо проучване на обект: надгробна „Източната“ могила, землище на с. Караново, община Нова Загора. – *АОР през 2012 г.*, 183, анализ на кости от Г. Рибаров), в яма от на. на III в. пр. Хр. в **Халка Бунар** (Тонкова, Тракийски център..., 224, анализ на кости от Л. Нинов), ямен комплекс и погребения от късноелинистическата епоха при с. **Великан** (Лалов и др., Спасителни археологически проучвания..., 180), говедо на 5 години е откито в тракийска надгробна могила край **с. Борисово, Елховско** (Нинов, Остеологични материали..., 314), Скално светилище в м. **Беланташ, обл. Асеновград** огнище от ранната желязна епоха (Бориславов, Б. и др. (2016). Скално светилище в м. Беланташ, с. Врата, община Асеновград, област Пловдив – *АОР през 2015 г.*, 194). Две	

	глави от говедо от яма от II–I в. пр. Хр. В обект при с. Златна Ливада, общ. Чирпан (Тонкова, М., Василева, М. (2015). Спасително археологическо проучване на обект от късноелинистическата и римската епоха при с. Златна Ливада, община Чирпан (обект 7, ЛОТ 1, АМ „Марица“, км 23+160 – 23+510). – *АОР през 2014 г*., 177, обр. 3), обект № 36 от ранната желязна епоха до **с. Бисер** (Нинов, Животински останки на открити обекти..., 575), ямен комплекс при **м. Бадъ Бунар** (Рибаров. Г. (2009). Археозоологичен анализ на животински останки от разкопките при км 6+400–6+800 на АМ „Тракия“ в м. Бадъ бунар. – В: *Спасителни археологически проучвания по трасето на АМ „Тракия“, ЛОТ 5, обходен път на град Карнобат, км 6+400–6+800*. Варна, 165–172).	
Домашна свиня [*Sus domestica L.*]	Жилища от ранната желязна епоха в **Куш Кая** (Попов, Куш Кая..., 31, анализ Н. Спасов), **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 294, Table 17.2), **Пистирос** (Гоцев, Ангелов, Археологически проучвания... 113), **Сборяново** (Нинов, Археозоологически изследвания на селища...,: 966), **Бресто, с. Баня** (Атанасов и др., Проучвания в Бресто..., 117), питос от IV в. пр. Хр., открит in situ в **крепост Боровец при Правец** (Борисова и др., Крепостта Боровец..., 185), сграда от елинистическата епоха в **Хераклея Синтика** (Вагалински, Хераклея Синтика..., 515), яма от III в. пр. Хр. в **Кабиле** (Рабаджиев и др., Археологически резерват..., 301), Ясъ-тепе (Рибаров, Боев, Проучване на животински..., 84, таблица 1), ранноелинистическо селище **обект 7, АМ „Хемус”, край Шумен** (Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 194), дакийски укрепен гр **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 8), ад **Grădiştea** (Tarcan-Hrişcu et al., Date zooarheologice... 299, tabelul 1), селище от късната желязна епоха **Brad** (Marian, Haimovici, Date arheozoologice..., 337, Tabula 1), **Piscul Crăsani** (Sîrbu et al., Cercetările arheologice..., 222), селище от елинистическата епоха при **Cogealac** (Haimovici, The Study..., 254, table 2). Едно новородено прасе и друго възраст infans в тракийска гробница при с. **Бузовград** (Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 192), ямен комплекс при **Свиленград** (Нинов, Изследване на археозоологични материали..., 535), **Бабяк** (Нинов, Животински останки..., 187), яма 3 в обект край с. **Загорци** (Нинов, Останки от фауната..., 273), могилен некропол край с. **Чернозем** от V в. – IV в. пр. Хр. (Кисьов, Кесякова, Археологически разкопки..., 97–98, проучванията за извършени от Л. Нинов), Гинина могила в **Сборяново** (Нинов, Л. (1988). Археозоологични проучвания на гробницата край с. Свещари. – В: Йорданов, К. (ред.), *Terra antiqua Balcanica: Acta Associations internationalis* III. София, 182; Чичикова, Погребални практики..., 14); ямно светилище при с. **Кръстина**, обл. Бургас (Дражева, Недев, Археологическо проучване..., 163–164), **Глухите камъни** (Нехризов, Цветкова, Скален комплекс Глухите камъни..., 128; Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 193), ямно поле от VIII–VI в. пр. Хр. при с. **Капитан Андреево** (Попов и др., Спасителни разкопки..., 196), светилището в **Гледачево** (Тонкова, Караилиев, Ямно светилище..., 218), ямно светилище от V – началото на III в. пр. Хр. в м. Карабюлюк, с. **Ябълково** (Тонкова, Миков, Археологическо проучване...,224), ямен комплекс и погребения от късноелинистическата епоха при с. **Великан** (Лалов и др., Спасителни археологически проучвания..., 180), обект от кр. на I – II фаза на ранната желязна епоха край с. **Маленово** (Божкова, Петрова,	Еднокопитни свине в Илирия и Пеония (Aristot. Hist. Anim. 499b.12–13, De Mirab. Ausc. 835a 68).

	Спасително проучване..., 158, остеологичен анализ от Т. Тодоров), яма от на. на III в. пр. Хр. в **Халка Бунар** (Тонкова, Тракийски център..., 224, анализ на кости от Л. Нинов), структури от ранната желязна епоха при **„Източната“ могила, с. Караново** (Игнатов и др., Редовно археологическо...,183, анализ на кости от Г. Рибаров), в обект от късната желязна епоха до с. **Драганци** (Нинов, Остеологични материали..., 312), могилен некропол „Триъгълника“ от късната желязна епоха (Игнатов 2008: 254), Скално светилище в **м. Беланташ**, огнище от ранната желязна епоха (Бориславов и др., Скално светилище..., 194), ямен комплекс при **м. Бадъ Бунар** (Рибаров, Археозоологичен анализ на животински...,).	
Овца [*Ovis aries L.*]	Жилища от ранната желязна епоха в **Куш Кая** (Попов, Куш Кая..., 31, анализ Н. Спасов), **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 294, Table 17.2), **Пистирос** (Арчибалд, Археологически разкопки... 81, Гоцев, Ангелов, Археологически проучвания... 113, Лазов, Емпорион Пистирос..., 141–142), **Севтополис** (Марков, Принос към изучаване...; 143), **Сборяново** (Нинов, Археозоологически изследвания на селища...,: 966), питос от IV в. пр. Хр., открит in situ в **крепост Боровец при Правец** (Борисова и др., Крепостта Боровец..., 185), **Бресто, с. Баня** (Атанасов и др., Проучвания в Бресто..., 117), обект край с. **Загорци** от кр. на V – нач. на IV век пр.Хр. (Нинов, Останки от фауната..., 273), обект при **с. Биково и гр. Кермен**, община Сливен от ранната желязна епоха (Гатев, Й. (2009). Сондажни археологически проучвания на обект № 12, ЛОТ 3 на АМ Тракия. – АОР през 2008 г., 156), яма от III в. пр. Хр. в **Кабиле** (Рабаджиев и др., Археологически резерват..., 301), **Ясъ-тепе** (Рибаров, Боев, Проучване на животински..., 84, таблица 1), **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 8), селище от късната желязна епоха **Brad** (Marian, Haimovici, Date arheozoologice..., 337, Tabula 1), дакийски укрепен град **Grădiştea** (Tarcan-Hrişcu et al., Date zooarheologice... 299, tabelul 1), **Piscul Crăsani** (Sîrbu et al., Cercetările arheologice..., 222) , селище от елинистическата епоха при **Cogealac** (Haimovici, The Study..., 254, table 2). Тракийска гробница при с. **Бузовград** (Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 192); ямен комплекс при **Свиленград** (Нинов, Изследване на археозоологични материали..., 534–549), в ямно светилище при с. **Кръстина**, обл. Бургас (Дражева, Недев, Археологическо проучване..., 163–164), ямен комплекс при **м. Бадъ Бунар** (Рибаров, Археозоологичен анализ на животински...,), в надгробни могили от **Източния некропол** в **Сборяново** (Гергова, Иванов 2004: 131), могила № 2 в **Сборяново** (Чичикова, Погребални практики... 22), **могила № 8 в Сборяново** (Чичикова, Погребални практики... 14), в обект от кр. на I – II фаза на ранната желязна епоха край **с. Маленово** (Божкова, Петрова, Спасително проучване..., 158, остеологичен анализ от Т. Тодоров), **Глухите камъни** (Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 193), в ямно поле от VIII–VI в. пр. Хр. при с. **Капитан Андреево** (Попов и др., Спасителни разкопки..., 196), в светилището в **Гледачево** (Тонкова, Караилиев, Ямно светилище..., 218), в ямно светилище от V – началото на III в. пр. Хр. в **м. Карабюлюк, с**. **Ябълково** (Тонкова, Миков, Археологическо проучване...,224), остеологичен анализ от Л. Нинов, в обект от късната желязна епоха до с. **Драганци** (Нинов, Остеологични материали..., 312), в култовия комплекс **Бабяк** (Нинов, Остеологични	Бели и черни агнета в Асиритида, Тракийска Халкидика (Aristot. Hist. Anim. 519a 9–17). Ифидамант, внук на тракийския цар Кисес, дарява жена си със 100 крави, 1000 кози и много овце (Hom. Il. 11.243–244). Севт притежава 600 вола и 4000 овце, а при нападението над селата на тините, заграбва 2000 вола и 1000 овце (Xen. Anab. 7.7.53).

	материали..., 315), структури от ранната желязна епоха при **„Източната“ могила, с. Караново** (Игнатов и др., Редовно археологическо...,183, анализ на кости от Г. Рибаров), в структури от IV–II в. пр. Хр. при **с. Бенковски** (Борисова, Спасителни археологически..., 184), ямен комплекс и погребения от късноелинистическата епоха при с. **Великан** (Лалов и др., Спасителни археологически проучвания..., 180), **Бабяк**–сектор ТОП , **Глухите камъни** (Нинов, Остеологични проучвания..., 219), могила в **м. Семерчето** (Бориславов, Археологически разкопки..., 82), Скално светилище в **м. Беланташ**, огнище от ранната желязна епоха (Бориславов и др., Скално светилище..., 194), ямен комплекс при **м. Бадъ Бунар** (Рибаров, Археозоологичен анализ на животински...,), агне заедно с горели човешки кости от млад индивид в тракийско светилище край **с. Долни Главанак, Хасковско** (Нинов, Л. (2004б). Проучвания на животински останки от тракийски могили и други култови обекти. – *АОР през 2003 г.*, 101).	
Домашна коза [*Capra hircus L.*]	Жилища от ранната желязна епоха в **Куш Кая** (Попов, Куш Кая..., 31, анализ Н. Спасов), **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 294, Table 17.2), **Пистирос** (Арчибалд, Археологически разкопки... 81, Гоцев, Ангелов, Археологически проучвания... 113, Лазов, Емпорион Пистирос..., 141–142), **Севтополис** (Марков, Принос към изучаване...; 144), **Сборяново** (Нинов, Археозоологически изследвания на селища...,: 966), **Бресто, с. Баня** (Атанасов и др., Проучвания в Бресто..., 117), Ясъ-тепе (Рибаров, Боев, Проучване на животински..., 84, таблица 1), обект край **с**. **Загорци** от кр. на V – нач. на IV век пр.Хр. (Нинов, Останки от фауната..., 273), обект от късната желязна епоха до с. **Драганци** (Нинов, Остеологични материали..., 312), яма от III в. пр. Хр. в **Кабиле** (Рабаджиев и др., Археологически резерват..., 301), ранноелинистическо селище **обект 7, АМ „Хемус”, край Шумен** (Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 194), **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 8), дакийски укрепен град **Grădiştea** (Tarcan-Hrişcu et al., Date zooarheologice... 299, tabelul 1), селище от късната желязна епоха **Brad** (Marian, Haimovici, Date arheozoologice..., 337, Tabula 1), **Piscul Crăsani** (Sîrbu et al., Cercetările arheologice..., 222), селище от елинистическата епоха при **Cogealac** (Haimovici, The Study..., 254, table 2). Тракийска гробница при с. **Бузовград** (Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 192); ямен комплекс при **Свиленград** (Нинов, Изследване на археозоологични материали..., 534–549), тракийски могилен некропол край **с. Чернозем** от V в. – IV в. пр. Хр. (Кисьов, Кесякова, Археологически разкопки..., 97–98, проучванията за извършени от Л. Нинов), ямно светилище при с. **Кръстина**, обл. Бургас (Дражева, Недев, Археологическо проучване..., 163–164), **Глухите камъни** (Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 193), ямно поле от VIII–VI в. пр. Хр. при с. **Капитан Андреево** (Попов и др., Спасителни разкопки..., 196), светилището в **Гледачево** (Тонкова, Караилиев, Ямно светилище..., 218), обект от кр. на I – II фаза на ранната желязна епоха край с. **Маленово** (Божкова, Петрова, Спасително проучване..., 158, остеологичен анализ от Т. Тодоров), структури от IV–II в. пр. Хр. при **с. Бенковски** (Борисова, Спасителни археологически..., 184), структури от ранната желязна епоха при **„Източната“ могила, с. Караново** (Игнатов и др., Редовно археологическо...,183, анализ на кости от Г.	Зестрата на Котисовата дъщеря включва стадо кози (Ath. 5.7).

	Рибаров), ямен комплекс и погребения от късноелинистическата епоха при с. **Великан** (Лалов и др., Спасителни археологически проучвания..., 180), **Бабяк** (Нинов, Остеологични материали..., 315), Скално светилище в **м. Беланташ**, огнище от ранната желязна епоха (Бориславов и др., Скално светилище..., 194), ямен комплекс при **м. Бадъ Бунар** (Рибаров, Археозоологичен анализ на животински...,).	
Кон [*Equus ferus caballus*]	**Кабиле** (Рибаров, Г. Фауната на Кабиле..., 159), ямен комплекс от V–IV в. пр. Хр. при **Гледачево** (Tonkova, Late Iron Age Pit-Sanctuaries..., 497), обекти на север от Дунав: **Rasova-Malul Roşu**, **Revărsarea-Dealul Tichileşti**, **Teliţa-Amza**, **Niculiţel-Cornet** и **Babadag** (Gogâltan, Cordoş, Prehistoric settlements..., 222), **Cogealac** (Haimovici, The Study of the Archaeozoological..., 258)	Номади, които консумират кобилешко месо (Strab. 7.4.6)
Куче [*Canis lupus familiari*]	**Кабиле** (Рибаров, Г. Фауната на Кабиле..., 157, 158), ямен комплекс от V–IV в. пр. Хр. при **с. Гледачево, Радневско** (Tonkova, Late Iron Age Pit-Sanctuaries..., 497), селище от VI–IV в. пр. Хр. при **Чирпан** и **Пистирос** (непубликувани данни, анализ на Ст. Николова от НАИМ), обекти на север от Дунав: обект от късножелязната епоха **Radovanu**, обл. Мунтения (Bălășescu, Morintz, A case of cynophagy..., 133–148.), комплекс от ранножелязната епоха **Satu Nou – Valea lui Voicu, окръг** Констанца (Bălășescu, Ailincăi, The Deposition of Dogs..., 79).	
Домашна кокошка [*Gallus gallus domestica*]	**Пистирос** (Арчибалд, Археологически разкопки... 81), **Кабиле** (Боев, Рибаров, Птиците..., 71, Boev, On the appearance of the domestic fowl..., 37–49), Ясъ-тепе (Рибаров, Боев, Проучване на животински..., 84, таблица 1), **Гледачево** (Boev, Birds..., 11, table 1). Светилище при **Зайчи връх**, яма 80 от късната желязна епоха в ямния комплекс при **Свиленград** (Нинов, Изследване на археозоологични материали..., 540), ямен комплекс при **м. Бадъ Бунар** (Рибаров, Археозоологичен анализ на животински...,), петел/кокошка в могила № 13 в **Сборяново** (Ninov L. (1992). Animal remains from the tomb in tumulus № 13 in Sboryanovo – In: Gergova, D., Stoyanov, T. (Eds.), *Helis* II: *Sboryanovo – Studies and Prospects: Proceedings of the Conference ot Isperih, 8 December 1988*. Sofia, 127– 132; Чичикова, Погребални практики... 19), петел в гроб №1 от III век пр. Хр. в могила при **с. Партизани** (Нинов, Проучвания на животински останки..., 101), яма от III в. пр. Хр. в **Халка Бунар** (Тонкова, Тракийски център..., 224).	
Домашна гъска [*Anser anser domestica*]	Обект от ранната желязна епоха при **Багачина** (Boev, Birds..., 8), Кабиле (Boev, Birds..., 10, table 1)	
Диви животни и птици		
Дива свиня [*Sus scrofa L.*]	Жилища от ранната желязна епоха в **Куш Кая** (Попов, Куш Кая..., 31, анализ Н. Спасов), **Севтополис** (Марков, Принос към изучаване...; 140), **Сборяново** (Нинов, Археозоологически изследвания на селища...,: 966), питос от IV в. пр. Хр., открит in situ в **крепост Боровец при Правец** (Борисова и др., Крепостта Боровец..., 185), яма от V–III в. пр. Хр. в селище при **с. Лозенец** (Бакърджиев, Вълчев, Спасителни археологически проучвания..., 226), дакийски укрепен град **Grădiştea** (Tarcan-Hrişcu et al., Date zooarheologice... 299, tabelul 1), **Piscul Crăsani** (Sîrbu et al., Cercetările arheologice..., 222), селище от елинистическата епоха при **Cogealac** (Haimovici, The Study..., 254, table 2). **Глухите камъни** (Нехризов, Цветкова, Скален комплекс Глухите камъни..., 128, Нинов, Остеологични проучвания..., 219; Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 193), култов обект от ранната	

	железна епоха при **връх Свети Петър** (Михайлов, Ф. (2009). Археологически разкопки през 2008 г. на връх Свети Петър, с. Долна секирна, община Брезник. – *АОР през 2008 г.*, 194), структури от ранната желязна епоха при **„Източната“ могила, с. Карановo** (Игнатов и др., Редовно археологическо...,183, анализ на кости от Г. Рибаров), скално светилище в **м. Беланташ**, огнище от ранната желязна епоха (Бориславов и др., Скално светилище..., 194).	
Диво говедо/тур [*Bos primigenius Boj*.]	**Севтополис** (Марков, Принос към изучаване...; 135), селищната могила **Ясъ-тепе** (Рибаров, Боев, Проучване на животински..., 83–90, Рибаров, Обедняване фауната..., 179), **Кабиле** (Рибаров 1991), обекти на север от Дунав: селище от елинистическата епоха при **Cogealac** (Haimovici, The Study..., 254, table 2). **„Източната“ могила, с. Карановo** от ранната желязна епоха (Игнатов и др., Редовно археологическо...,183, анализ на кости от Г. Рибаров).	Дивото говедо βοὺς обитава земите на древна Тракия (Aristot. De Mirab. Ausc. 842b 129).
Благороден елен [*Cervus elaphus L.*]	**Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 294, Table 17.2), **Севтополис** (Марков, Принос към изучаване...; 137), обекти на север от Дунав: дакийски град **Grădiştea** (Tarcan-Hrişcu et al., Date zooarheologice... 299, tabelul 1), **Piscul Crăsani** (Sîrbu et al., Cercetările arheologice..., 222), селище от елинистическата епоха при **Cogealac** (Haimovici, The Study..., 254, table 2). Структури от ранната желязна епоха при **„Източната“ могила, с. Карановo** (Игнатов и др., Редовно археологическо...,183, анализ на кости от Г. Рибаров), ямен комплекс и погребения от късноелинистическата епоха при с. **Великан** (Лалов, Николова, Живков: 180), **Глухите камъни** (Нехризов, Цветкова, Скален комплекс Глухите камъни..., 128, Нинов, Остеологични проучвания..., 219; Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 193).	
Сърна [Capreolus capreolus L.]	**Севтополис** (Марков, Принос към изучаване...; 140–141), **Сборяново** (Нинов, Археозоологически изследвания на селища...,: 966), обекти на север от Дунав: дакийски укрепен град **Grădiştea** (Tarcan-Hrişcu et al., Date zooarheologice... 299, tabelul 1), **Piscul Crăsani** (Sîrbu et al., Cercetările arheologice..., 222), селище от елинистическата епоха при **Cogealac** (Haimovici, The Study..., 254, table 2). **Глухите камъни** (Нехризов, Цветкова, Скален комплекс Глухите камъни..., 128; Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 193), структури от ранната желязна епоха при **„Източната“ могила, с. Карановo** (Игнатов и др., Редовно археологическо...,183, анализ на кости от Г. Рибаров).	
Елен лопатар [*Dama dama L.*]	**Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 294, Table 17.2), **Ясъ-тепе** (Рибаров, Боев, Проучване на животински..., 83–90, Рибаров, Боев, Проучване на животински...,), **Кабиле** (Рибаров, Обедняване фауната..., 180). **Глухите камъни** (Нехризов, Цветкова, Скален комплекс Глухите камъни..., 128, Нинов, Остеологични проучвания..., 219; Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 193).	
Европейски бизон/ зубър [*Bison bonasus*]		Двукопитен див бизон със светлочервеникава козина в Пеония и Медика – βόνασος (Aristot. Hist. Anim. 499b.31–500a 2, 630a 19–630b 18, de Mirab Ausc. 830a 1).
Мечка [*Ursus arctos L.*]	**Севтополис** (Марков, Принос към изучаване...; 141), **Сборяново** (Нинов, Археозоологически изследвания на селища...,: 966), **Бресто, с. Баня**	Мечки (ἄρκτοι) в земите около Пангей и Китос (Xen. Cyneg. 11.1).

	(Атанасов и др., Проучвания в Бресто..., 117), сграда от елинистическата епоха в **Хераклея Синтика** (Вагалински, Хераклея Синтика..., 515).	
Див заек [*Lepus europaeus*]	Жилища от ранната желязна епоха в **Куш Кая** (Попов, Куш Кая..., 31, анализ Н. Спасов), **Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 294, Table 17.2), **Севтополис** (Марков, Принос към изучаване...; 141), **Пистирос** (Арчибалд, Археологически разкопки... 81), **Сборяново** (Нинов, Археозоологически изследвания на селища...,: 966), обект от кр. на V – нач. на IV век пр.Хр. край с. **Загорци** (Нинов, Останки от фауната..., 273), сграда от елинистическата епоха в **Хераклея Синтика** (Вагалински, Хераклея Синтика..., 515), **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 8), обекти на север от Дунав: дакийски град **Grădiştea** (Tarcan-Hrişcu et al., Date zooarheologice... 299, tabelul 1). **Глухите камъни** (Нинов, Остеологични проучвания..., 219), яма 95 от ранната желязна епоха в ямен комплекс при **Свиленград** (Нинов, Изследване на археозоологични материали..., 543), **Бабяк** – сектор ТОП (Нинов, Остеологични проучвания..., 220), ямен комплекс и погребения от късноелинистическата епоха при с. **Великан** (Лалов и др., Спасителни археологически проучвания..., 180),.	Вид мъхнатолапест (δασυπόδων) заек вземите на племето бизалти (Aristot. Hist. Anim. 507a 16–19, De Mirab. Ausc. 842a 122, Ath. 9.63, виж Гочева, *Извори...*, 114).
Бобър [*Castor fiber L.*]	**Ясъ-тепе** в пласт от ранната желязна епоха (Рибаров, Боев, Проучване на животински..., 83–90, Рибаров, Обедняване фауната...,181), дакийски укрепен град **Grădiştea**, **Piscul Crăsani**, **Popeşti**, **Popeşti** (Bejenaru 2015: 378–79, table 1)	
Язовец [*Meles meles L.*]	**Могила 3 при Севтополис** (Марков, Принос към изучаване...; 141), **Ясъ-тепе** в пласт от ранната желязна епоха (Рибаров, Боев, Проучване на животински..., 84, Таблица 1)..	
Сухоземна костенурка [*Testudines*]	**Ада тепе** (Nikov et. al., Food supply…, 294, Table 17.2), Три ями от ранната желязна епоха в култовия комплекс **„Семерчето“** (Бориславов, Б. (2006а). Археологически разкопки на тракийски култов комплекс „Семерчето“, с. Доситеево, общ. Харманли. – *АОР през 2005 г.*, 79–81), ямен комплекс и погребения от късноелинистическата епоха при с. **Великан** (Лалов и др., Спасителни археологически проучвания..., 180), **Глухите камъни** (Нинов, Остеологични проучвания..., 219; Нинов, Археозоологически изследвания на обекти..., 193), обект № 36 от ранната желязна епоха до **с. Бисер** (Нинов, Животински останки на открити обекти..., 575).	
Лъв [*Panthera leo L.*]		Лъвове (λέοντες) в Пангей и Китос (Xen. Cyneg. 11.1); Местообиталищата им са между Нестос, която тече през Абдера и Ахелой, която тече през Акарнания (Hdt. 7.125–126; Paus. 6.5.4; Aristot. Hist. Anim. 8.5; Plin. Nat. 8.18).
Други големи котки	Европейска дива котка [*Felis silvestris*] в **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains...).	Παρδάλεις – леопарди [*Felis pardus*], λύγκες – рисове [*Felis lynx*], πάνθηρες – пантери в Пангей и Китос (Xen. Cyneg. 11.1).
Дива гъска [*Anser anser*]	**Ясъ-тепе**, **Кабиле** (Boev, Birds..., 9, table 1). Структури от ранната желязна епоха при **„Източната“ могила, с. Караново** (Игнатов и др., Редовно археологическо...,183, анализ на кости от Г. Рибаров).	
Зеленоглава дива патица [*Anas*	**Кабиле** (Boev, Birds..., 9, table 1).	

plathyrhynchos]		
Дива сива патица [*Anas strepera*]	**Кабиле**, **Багачина** (Boev, Birds..., 9, table 1).	
Лятно бърне [*Spatula querquedula*]	**Кабиле** (Boev, Birds..., 9, table 1).	
Ловен сокол [*Falco cherrug*]	**Кабиле** (Boev, Birds..., 15, table 1).	
Жерав [*Grus grus*]	**Кабиле**, **Ясъ-тепе** (Boev, Birds..., 15, table 1). Яма 40 от V–IV в. пр. Хр. в **Гледачево** (Тонкова, Караилиев, Ямно светилище..., 218).	Жерави в Тракия (Juv 13.167, Verg. Georg. 1.120,Ov. 3.182).
Фазан [*Phasianus*]	**Кабиле** (Boev, Birds..., 11, table 1). Яма 40 от V–IV в. пр. Хр. в светилище при **Гледачево** (Тонкова, Караилиев, Ямно светилище..., 218).	
Дропла [*Otis tarda*]	**Ясъ-тепе**, от IX–VII век пр.Хр. (Рибаров, Боев, Проучване на животински..., Boev, Birds..., 16, table 1).	
Риба и мекотели		
Речни риби	Шаран [Cyprinus carpio] в селищната могила Ясъ-тепе (Рибаров, Боев, Проучване на животински..., 86), шаран [Cyprinus carpio] и бяла риба [Lucioperca lucioperca] в Кабиле (Рибаров, Фауната на Кабиле..., 156), речна риба в **Сборяново** (Нинов, Археозоологически изследвания на селища...,: 966), останки от речна риба в **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 8), елин. селище **Cogealac** няколко вида речни риби – есетра, вероятно чига [Acipenser ruthenus], сом [Silurus glanis] и шаран [Cyprinus carpio] (Haimovici, The Study..., 254, table 2). Риба от яма 99 от ранната желязна епоха в светилището при **Свиленград** (Нинов, Изследване на археозоологични материали..., 544),	
Змиорка [*Anguilla vulgaris*]		Най–едрите змиорки се ловят в река Стримон (Aristot. Hist. Anim. 492a 7–9, Ath 7.300, Извори, т.2 2002: 114).
Омар [*Homarus gammarus*]		В Хелеспонта и около Тасос се въдят омари (Aristot. Hist. Anim. 549b 13–17).
Лангуста [*Scyllarus arctus*]		Лангуста се среща около Сигейон и Атон (Aristot. Hist. Anim. 549b 13–17).
Речни миди	**Кабиле** – Перловица [Unio pictorum] и Обикновена беззъбка [Anodonta cygnea] (Рибаров, Обедняване фауната..., 178), елинистическо селище **Cogealac** вид перловица [Unio] (Haimovici, The Study..., 254, table 2). Дванадесет черупки от Овална речна/бисерна мида [Unio crasus] в ямен комплекс при **Свиленград** (Нинов 2008: 534–549), останки от **късноелинистически ями в Сексагинта Приста** (Andonova et al. Plant remains..., fig. 8),	
Градинският охлюв [*Helix pomatia*]	**Кабиле** (Рибаров, Обедняване фауната..., 178), **Сборяново** (Нинов, Археозоологически изследвания на селища...,: 966).	
Морски миди [Mytilidae] и охлюви [Rapana]	Средиземноморски охлюв [*Gastropoda*] в **Халка Бунар** (Тонкова, Тракийски център..., 224, анализ на кости от Л. Нинов), синя морска мида [*Mutilus edulis*] в **Кабиле** (Рибаров, Фауната на Кабиле..., 158), предгръцко селище на билото на хълма **Асар Тепе** в западната част на Исмар, пластове от къснобронзовата и ранножелязната епоха в **Кастри на о. Тасос**, предгръцко обитание на Пароска апойкия на о. Тасос и крайбрежния полис **Зоне** (Илиева, Морска храна..., 114–123).	
Тинида (θυννίδες)		Вид риба тон [*Caligus sp*.] (Voultsiadou, Vafidis 2007:

		113), която влиза в Понта през пролетно–летния сезон (Aristot. Hist. Anim. 598a 19–599a 3, виж Гочева, *Извори...*, 115, бел. 25).
Паламуд (πηλαμύδες)		Вид риба от семейство скумриеви [*Sarda sarda*], която влиза в Понта през пролетно–летния сезон (Aristot. Hist. Anim. 598a 19–599a 3).
Амия (ἀμίαι)		Вид риба от семейство скумриеви [*Scomber thynnus Pelanus sarda*], която влиза в Понта през пролетно–летния сезон (Гочева, *Извори...*, 115, бел. 23).
Тихида (τριχίαι)		Риба, която влиза в Понта през пролетно–летния сезон (Aristot. Hist. Anim. 598a 19–599a 3, Pl. Nat. Hist. 9.15). Вероятно става дума за вид херинга [*Clupea*] (Holland, Wernerian Club, Pliny's Natural history…, 128, n. 3) или сардина [*Sardina*] (Гочева, *Извори...*, 115, бел. 27).
Мляко и млечни продукти		
Прясно мляко		Ἱππημολγοί – хипемолги, „тези, които доят кобили“ и γλακτοφάγος– галактофаги, „тези, които живеят на мляко“ (Hom. Il. 13.1,5, Hesiod. Cat. fr. 54, Hesiod. WD 57.590, Strab. 1.1 , 7.3–4).
Кисело мляко		Бисалтите пият пресечено мляко, смесено с конска кръв (Virg. G. 3.461–463, Михаилов, *Траките...*, 43).
Сирене		Съдове цедки от различни обекти вероятно използвани при производството на мляко (Popov, Strainers…, 167–171).
Масло		„Чорлави мъже маслоядци“ (Athen. 4.131 d). За варварите маслото е деликатес, достъпен само за богатите (Plin. Nat. hist. 28.133). Пеоните се мажат с масло от мляко (Ath. 11.67).
Подправки, овкусители и билки		
Мед		Благородните мизи се хранят с мед, мляко и сирене (Strabo 7.3.3). Тракийският мед се различава по плътност от лидийския (Arist. De mirab. auscult. 19). Земите около Византион дават изобилие от мед и восък (Polyb. 4.38).
Дива мащерка [*Thymus serpyllum*]		Планини и хълмове, пълни с мащерка в Тракия ρη ἕρπυλλός (Arist. De Plan. VI 7.2, Plin. Nat. 19.55).
Вид мента		Sisymbriurm (Plin. Nat. 19.55).
Едра клопачка [*Rhinanthus major*]		Растението σίστρος (Arist. De Mirab. Ausc 846a 160,

		Ps.–Plu.Fluv.13.2, виж Liddell, Scott 1940: 111.27).
Кентаврий		Κενταύριον (Arist. De plan. Iv 5.1–2).
Пелин [*Artemisia absinthium*]		ἀψίνθιον (Arist. De Plan. IV 5.1–2), даките наричат σαλία дивия пелин [*Artemisia vulgaris*] (Diosc. 4.50).
Кукуряк		ἐλλέβορος (Arist. De Plan. IV 5.1–2).
Дива краставица		ἐλατήριον (Arist. De Plan. IV 5.1–2).
Поветица [*Convolvulus arvensis*]		Σκαμμωνία (Arist. De plan. Iv 5.1–2). Диоскурид споменава за вид поветица в Музия (Diosc. 4.171)
Бръшлян		Няколко разновидности на бръшляна растат в Тракия (Theoph. De Plat 3.16, Plin. Nat 16.62).
Кръвоспиращо растение		Ischaemon (Theoph De Plant. 9.15, Plin Nat. 25.45) .
Щир/амарант [*Amarantus Sp. L.*]	Ямен комплекс при **Свиленград** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 161; Попова, Растителни останки..., 44, табл. 1).	Даките наричат растението βλής [*Amaranthus blitum*](Diosc. 2.143)
Колоцинт/див пъпеш [*Citrullus colocynthis*]		Даките наричат растението τουτέστρα (Diosc. 4.178)
Млечка [*Euphorbia helioscopia L*]	Ямен комплекс при **Свиленград** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 161; Попова, Растителни останки..., 44, табл. 1).	
Сапунче [*Saponaria officinalis L.*]	Ямен комплекс при **Свиленград** (Попова, Анализ на археоботанични останки..., 161; Попова, Растителни останки..., 44, табл. 1).	
Кръглолистна мурава [*Pyrola rotundifolia*]		Мизите наричат растението μενδρουτά, а даките – δάκινα (Diosc. 4.16)
Слез [*Malva silvestris*]	Тракийско светилище при **с.Дебращица, м. Голям Косоман** (Попова, Растителни останки..., 54)	
Тученица/калдаръмче [*Portulaca oleraceae L.*]	Ямен комплекс при **Свиленград** (Hristova et al., Plant economy..., table 1),	Даките наричат растението λάξ [*Portulaca sylvestris*](Diosc. 2.151)

Таблица 2. Находки на земеделски оръдия от археологически обекти

Оръдие	**Обект**
Растениевъдство	
Сърп	**Сборяново** (Стоянов, Контакти..., 19, обр. 25.3–5; Стоянов и др., Гетската столица..., 35, Обр. 56), **Пистирос**, Севтополис (Андонова, Земеделски железни инструменти..., 350, 352– 354), **Халка Бунар** (Тонкова, Сидерис, Археологически проучвания..., 167), обект при **с. Стройно, Елховско** (Агре и др., Археологически разкопки..., 211). **Криводолска колективна находка** от ранната желязна епоха (Николов, Колективна находка..., 53, обр. 2. 3). **Ада тепе**, **гроб при Чомаковци**, Ловешко (Андонова, Земеделски железни инструменти..., 350, 352–354), **Бабяк** (Тонкова, М. (2008в). Даровете от късножелязната епоха от светилището при Бабяк, Западни Родопи. – В: Тонкова, М., Гоцев, А. (ред.), *Тракийското светилище при Бабяк и неговата археологическа среда*. София, 107, Табло II.I.8, Андонова, Метални инструменти..., 159), ямен комплекс при **Свиленград** (Нехризов, Г. (2006). Ямно светилище от желязната епоха и селище от ранната бронзова епоха при Свиленград. – В: Николов,

	В., Нехризов, Г., Цветкова, Ю. (ред.), *Спасителни археологически разкопки по трасето на железопътната линия Пловдив – Свиленград през 2005 г*. Велико Търново, 492, табл. 34.4), структури от IV–II в. пр. Хр. при **с. Бенковски** (Борисова, Спасителни археологически..., 184), **Stânceşti**, от VI–V в. пр. Хр. (Măndescu, D. (2010). *Cronologia perioadei timpurii a celei de-a doua epoci a fierului (sec. V- III a.Chr.) între Carpaţi, Nistru şi Balcani*. Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei, Cat. 599, Pl. 270).
Лемеж	Жилище от III в. пр. Хр. край **Сборяново** (Стоянов и др., *Гетската столица...*, 35, обр. 57, железен лемеж и реконструкция на плуг), яма IV в. пр. Хр. при **Дебелт** (Балабанов, П. (1999). Тракийски ритуални ями край с. Дебелт, Бургаско. –Археология XL(3–4), 69, железен модел на лемеж 71, обр. 12) Гробница от IV в. пр. Хр. в **Калояново** (Чичикова, М. (1969). Тракийска могилна гробница от с. Калояново, Сливенски окръг (IV в. пр. н. е.). – *ИАИ* XXXI, 60, 61), гроб от III в. пр. Хр край **Adâncata**, при Констанца (Măndescu, *Cronologia perioadei...*, Cat. 11, Pl. 1, D),)
Мотика	**Сборяново** (Стоянов и др., *Гетската столица...*, 35, обр. 56). Гробница от кр. IV – нач. III в. пр. Хр. край **Братя Даскалови** (Тонкова, М., Караилиев, П. (2011). Тракийска куполна гробница от края на IV или началото на III в.пр.Хр. в Момина могила, с. Братя Даскалови, Старозагорска област. – *АОР през 2010 г*., 229)
Търнокоп	**Бабяк** (Андонова, Земеделски железни инструменти..., 357, обр. 4).
Тесла	**Криводол**, Врачанско от VIII–VII в. пр. Хр. (Николов, Колективна находка..., 56–57)
Диканя	Кремъчна пластина от ямен комплекс при **Маленово**, вероятно от дървена диканя (Божкова, Петрова, Археологическо проучване..., 144).
Лозарство и овощарство	
Косер	**Севтополис**, **Пистирос** (Андонова, Земеделски железни инструменти..., 354–356), **Халка Бунар** (Тонкова, Сидерис, Археологически проучвания..., 167), обект при **с. Стройно, Елховско** (Агре и др., Археологически разкопки..., 211), **Копривлен** (Димитрова, Станев, Varia..., 213, Фиг. 198/4), **Grădiştea Muncelului** (Haheu, V., Bratco, D. (2017). Cosorul în viticultura Moldovei: origini,evoluţie, tradiţii. – *Revista arheologică* XIII(1–2), 69, fig. 1.1) Могилен гроб от III в.пр. Хр. при **Сборяново** (Гергова, Д., Иванов, Я., Катевски, И. (2011). Проучвания на елинистическия некропол на гетския култов и политически център в Сборяново. – *АОР през 2010 г.,* 205), гроб от III в. пр. Хр., край Adâncata до Констанца (Haheu, Bratco, Cosorul în viticultura…, 69, fig. 1.2)
Ножчета	**Бабяк** (Андонова, Земеделски железни инструменти..., 107, табло 1.11),
Животновъдство	
Копраля/остен	Края на I в. пр. Хр. край **с. Стройно, Елховско** (Агре и др., Археологически разкопки..., 211).
Ножици	Железни ножици: фрагмент от **Бабяк** (Андонова, Земеделски железни инструменти..., 161), Бронзови ножици: **Севтополис** (Огненова-Маринова, Дребни находки..., 186, 187, обр. 23–24), **Сборяново** (Стоянови др. 2006: 38), погребение при **Кълново, Шуменско** (Атанасов, Г. (1992). Съоръжения от III-II в. пр. н. е. от околностите на с. Кълново, Шуменско. – *ИИМ Шумен* VII, 6, 29, табл. 6, 5).

Справка за научните приноси на дисертационния труд

1. Трудът представлява първото обобщено монографично интердисциплинарно изследване на диетата на траките, в което са използвани данни от писмените извори, археологическите проучвания и най-новите резултати от археоботаничните, археозоологичните, антропологичните и химичните изследвания.

2. Детайлно са представени отделните източници на храна (житни култури, бобови растения, мляко, домашни животни, дивеч, риба и мекотели, зеленчуци, плодове и овкусители). Въз основа на писмените свидетелства и наличния археологически материал е изяснена степента на тяхното участие в диетата и пътя им до трапезата в зависимост от това дали те са местни или вносни продукти. За първи път са разграничени и анализирани отделните категории хранителни стоки: масови, тези със стопански характер и луксозни вносни храни.

3. Изведени са основните групи храни, чието комбиниране създава традиционната тракийска кухня и нейната индивидуалност – хлебни и бобови изделия, мляко и млечни производни, при определени поводи – месни продукти и по възможност – вино и бира.

4. Направено е обобщено представяне на промените в климата на Тракия през I хил. пр. Хр. и тяхното отражение върху флората и фауната на региона. За първи път е осмислена връзката между тези процеси и отражението им върху хранителната диета на населението.

5. Направено е оригинално представяне на тракийското стопанство чрез разделяне на изследваната територия по географски принцип на отделни агрозони. Това позволява да бъдат разгледани спецификите на различните региони, да бъде проследена степента на развитие на определени отрасли в тях и посочена връзката им с местните хранителни навици.

6. За първи път са събрани и систематизирани известните досега места, съоръжения и съдове за съхранение на суровините и топлинна обработка на храната. Разгледани са процесите на тяхната обработка, както и прилаганите при готвенето кулинарни техники. Специално внимание е обърнато върху изследването на етапите на производството на хляб и млечни продукти, на винарството и пивоварството, а също на техния мащаб и степен на развитие.

7. За първи път храната е представена в нейния социокултурен аспект. Посочени са храните и напитките, консумирани при специални поводи, като религиозни и светски празници, погребения и помени. От гледна точка на специфичната за тях диета са разгледани и някои маргиналните групи в тракийското общество.

8. Потърсени са сходствата в отделните елементи на тракийските аристократични угощения, описани в писмените извори, за да бъдат изведени общите правила, по които те се провеждат и предположено съществуването на трапезен етикет в Тракия.

Списък на научните публикации по темата на дисертационния труд

1. Георгиева, Р. Филипова Е. (2017). Кулинарни техники и съоръжения за готвене в Тракия през I хил. пр. Хр. – *Thracia* XXII, 277–296.

2. Филипова, Е. (2017). Видове хлебни изделия и способите за приготвянето им в Древна Тракия. – *Thracia* XXII, 297–310.

3. Filipova, E. (2019–2020). Food and Identity: Specificities of the Diet in Ancient Thrace. – *ORPHEUS: Journal of Indo-European and Thracian Studies. In honour of Rumyana Georgieva's 70th anniversary* 26–27, 18–34.

4. Филипова, Е. (2023). Културни растения в монетната иконография на Тракия от края на V – началото на III в. пр. Хр. – В: Ников, Кр., Илиева, П. (съст.), *...ἐκ Θρήκης ἐριβώλακος εἰληλούθει: Сборник в чест на Румяна Георгиева.* София, 119–129.

5. Filipova, E. (2023). A 'Manual' of Table Manners in Ancient Thrace (According to Xen. Anab. 7.3) – *Bulletin 'Heritage BG' – Research Announcements* (4), 14–22.